

FSC Eesti riskianalüüsi suunatud konsultatsioon

Ülevaade olulistest riskidest

Riskianalüüsi koostajad:

Raimo Pajula (*Tallinna Ülikool*)

Jaana Merisaar (*Tallinna Tehnikaülikool*)

Ahto Kaasik (*Hiite Maja Sihtasutus*)

Martin Küttim (*Tallinna Ülikool*)

Indrek Saar (*Tallinna Ülikool*)

Liisa Küttim (*Tallinna Ülikool*)

TALLINNA ÜLIKOOL

HIITE MAJA
SIHTASUTUS

SISUKORD

Kategooria: Majandustegevus ja keskkonnakaitse	4
Riski indikaator 42	4
Kategooria: Kolmandate isikute õigused	5
Riski indikaator 42	5
Riski indikaator 43	8
Riski indikaator 44	11
Riski indikaator 45	12
Riski indikaator 48	14
Kategooria: Kaubandus ja transport.....	16
Riski indikaator 50	16
Kategooria: Metsade raadamine ja degradeerumine	17
Riski indikaator 55	17
Riski indikaator 56	17
Kategooria: Kõrged kaitseväärtused	18
Riski indikaator 58	18
Riski indikaator 60	20
Riski indikaator 61	22
Riski indikaator 62	23
Riski indikaator 63	25

Riskide ülevaade kategooriate ja indikaatorite lõikes

Land use and management	
1	
2	
3	
4	
5	
Taxes and fees	
6	
7	
8	
9	
Corruption and document or data falsification	
10	
11	
12	
Management activities and environmental protection	
13	
14	
15	
16	
17	
18	
19	
20	
21	
Health and safety	
22	
23	
24	

Human rights	
25	
26	
27	
28	
29	
30	
31	
32	
33	
34	
35	
36	
37	
38	
39	
40	
41	
Third parties rights	
42	
43	
44	
45	
46	
47	
48	

Indikaatorite nimetused on toodud riskianalüüsi põhifailis:
 „FSC Risk Assessment – Estonia.xlsx“

Trade and transport	
49	
50	
51	
52	
53	
Due diligence / due care	
54	
Conversion and forest degradation	
55	
56	
57	
High Conservation Values	
58	
59	
60	
61	
62	
63	
Genetically modified organisms	
64	

Legend	
	Negligible risk (mitteoluline risk)
	Non-negligible risk (oluline risk)
	Not applicable (ei rakendu)

Kategooria: Majandustegevus ja keskkonnakaitse (*Management activities and environmental protection*)

Riski indikaator 15

Majandamistegevusega seotud infrastruktuuri arendamine ja hooldamine toimub viisil, mis minimeerib kahjulikke mõjusid keskkonnaväärtustele.

Riski kirjeldus

Eesti metsanduses seostub majandustegevusega seotud infrastruktuuri arendamine ja hooldus peamiselt metsateede ja metsakuivendussüsteemide võrgustikuga. Suurematel metsaaladel, millest enamik kuulub riigile, on metsamajanduse tarbeks rajatud spetsiaalsed metsateede võrgustikud. Ligikaudu pool Eesti metsamaadest on kuivendatud, st kaetud kraavivõrguga.

Kuna kuivendussüsteemid on Eestis rajatud enamasti 1960.–1980. aastatel, olid need sajandi alguseks suures osas amortiseerunud. Viimase 20 aasta jooksul on enamik riigimetsades asuvaid kuivendussüsteeme rekonstrueeritud ja see töö jätkub. Kuivendussüsteemide rekonstrueerimist tehakse ka erametsades. Kuivendussüsteemide rekonstrueerimisel on olnud märkimisväärne negatiivne mõju soometsade ja soostunud metsade ning seal leiduvate Natura elupaigatüüpide ja vääriselupaikade seisundile, samuti märgade metsadega seotud liikidele. Viimase 20 aasta jooksul on ehitatud ka suur hulk uusi metsateid, mis on samuti mõjutanud metsade elurikkust ja looduskaitseväärtusi.

Infrastruktuuri ehitamise ja rekonstrueerimisega seoses on esinenud mõjusid, eriti kaitsealadest väljaspool asuvatele looduskaitseväärtustele, nagu üldine elurikkus ning Natura elupaigatüübid ja vääriselupaigad, mis ei ole väljaspool kaitstavaid alasid ning riigimaadel rangelt seadusandlusega kaitstud. Kuna suur osa kaitsealuste liikide elupaikadest ja Natura metsa elupaigatüüpidest ei ole kaardistatud, ei ole taristuga seotud tööde planeerimisel kaardistamata väärtusi alati arvesse võetud.

Eeltoodut arvesse võttes on selle indikaatori riski hinnang "oluline".

Kasutatud allikate viidete lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

MAK_uuring, MMkava

Kohalduvate õigusaktide lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

LKS, MPS, VEES, LKS, MPS, VEES

Riski leevendamise meetmed

Riski leevendamiseks on metsakuivendussüsteemide rekonstrueerimise või rajamise ning metsateede ehitamise kavandamisel vaja inventeerida olemasolevad loodusväärtused kavandatava tegevusse mõjualal. Loodusväärtusi saab kaitsta vaid siis, kui nende olemasolu metsaaladel on teada. Kuna loodusväärtusi (kaitstavate liikide elupaigad, Natura elupaigatüübid ja vääriselupaigad) ei ole kaitsealadest väljaspool riiklikul tasandil piisavalt inventeeritud, on nende säilitamiseks vajalik nende inventeerimine metsaomanike algatusel.

Looduskaitseväärtuste olemasolu tõenäosust saab hinnata olemasolevate andmete, näiteks

metsatüübi ja vanuse alusel. Seda saab kasutada väliinventuuri vajaduse ja uuritavate alade määramiseks. Looduskaitseväärtuste analüüs ja vajadusel väliinventuur tuleb läbi viia kavandatava infrastruktuuri alal ja mõjualal. Metsaomanikud peaksid koos kaitsealuste liikide ja koosluste ekspertidega välja töötama ühtse metoodika/standardi, mille alusel viiakse läbi looduskaitseväärtuste olemasolu hindamine ja inventeerimine.

Arvesse tuleb võtta ka kaitsealadest väljaspool asuvate Natura elupaigatüüpide ja erametsades asuvate vääriselupaikade säilitamise vajadust. Kaitsealadest väljaspool asuvad Natura elupaigatüübid ei ole seadusandlikult kaitstud, samuti puudub erametsades asuvatele vääriselupaikadele kaitsekohustus. Vastavalt FSC juhisele "Common Guidance for the identification of high conservation values (HCV)" peavad metsaomanikud looduskaitseväärtuste säilitamise nõudest kinni pidama, sõltumata riiklikest kaitsenõuetest.

Antud indikaatori riskide leevendamiseks peavad metsaomanikud vabatahtlikult minimeerima looduskaitseväärtustele avalduvaid mõjusid. Peamised tegevused, mille puhul leevendusmeetmeid tuleb rakendada, on kuivendussüsteemide rajamine ja rekonstrueerimine ning metsateede ehitamine. Metsaomanikud peaksid esitama dokumendi, mis tõendab, et majandustegevusega seotud infrastruktuuri arendamine ja hooldus toimub loodusväärtusi säästvalt.

Nii uue infrastruktuuri rajamine kui ka olemasoleva rekonstrueerimine Eestis nõuab vastava projekti koostamist, mille käigus on reeglina vaja läbi viia keskkonnamõju eelhindangu koostamine. Nimetatud dokument peab näitama, kas tagatakse kõrge kaitseväärtusega alade (HCV) kaitse. Metsaomanikud peavad kokku leppima standardites/põhimõtetes, kuidas HCVD infrastruktuuri ehitamise ja rekonstrueerimise käigus kaitstakse ning kuidas HCVD käsitletakse (lisaks riiklikele regulatsioonidele) keskkonnamõju eelhindangus. Keskkonnamõju eelhindang annab ka ülevaate, kas ja kuidas on minimeeritud muud mõjud keskkonnale (näiteks taimestikule, loomastikule ja veekeskkonnale). Kirjeldatud tingimustes on keskkonnamõju eelhindang dokument, mida saab kasutada tõendina, et majandustegevusega seotud infrastruktuuri arendamine ja hooldus toimub viisil, mis minimeerib negatiivset mõju keskkonnaväärtustele.

Kategooria: Kolmandate isikute õigused (*Third parties rights*)

Riski indikaator 42

Põlisrahvaste õigustega seotud seadusandlikud nõuded on täidetud.

Riski kirjeldus

Käesoleva riskihinnangu kontekstis on oluline, et FSC Põlisrahvaste komitee, FSC Põlisrahvaste sihtasutus ja FSC juhtkond on jõudnud järeldusele, et kontrollitud puidu tarneahela senine Eesti riiklik riskianalüüs on eksitav, kui rääkida ohust Eesti põlisrahvastele ja seetõttu on tungivalt soovitatav seda hinnangut põlisrahvaste osas uuendada. On kõnekas, et põlisrahvaid käsitleti ka Eesti FSC rahvusliku standardi 2008-11. a valminud eelnõus, kuid kohaliku metsatööstuse vastuseisu tõttu jäi see rakendamata. 2024. a valminud¹ Eesti FSC rahvusliku standardi eelnõus on põlisrahvaid käsitlev 3. printsiip taas sisustatud.

Kõik tänased eestlased on põlisrahva järeltulijad. Iga eestlane võib määratleda end kohaliku põlisrahva liikmena. Avalikus retoorikas nimetatakse vahel ka eesti rahvast põlisrahvaks. Kultuurilises mõttes võib sellega nõustuda, kuid õiguslikus raamistuses on see problemaatiline. ÜRO mõistes ei

¹FSC Eesti rahvuslik standard kinnitati 05.2025.

vasta eestlased põlisrahva peamisele tunnusele, sest ei ole end põlisrahvana määratlenud. Eesti rahvusest inimestel puudub ka esindusorgan, kes saaks eestlased põlisrahvaks kuulutada. Eesti võimud esindavad kõiki Eesti elanikke. Riigikogu valimistel saavad osaleda kõik kodanikud ning omavalitsusi valivad elamisõigusega isikud sõltumata rahvusest ja päritolust.

Enne 19. sajandi keskpaika moodustasid suurema osa Eesti elanikkonnast läänemere-soome keeli kõnelevad inimesed, kes eristusid üksteisest piirkonniti keele, rõivaste, kultuuri ja enesemääratluse poolest ning nimetasid ennast saarlasteks, virulasteks läänlasteks jne. Mingil määral oli olemas ka ühine identiteet, mis väljendus etnonüümis - maarahvas. Järgnenud rahvusliku ärkamise ajal algas põlisrahvaste baasil ja ühiskonnas valitseval kohal olnud saksa kultuuri mõjul uue ühtse identiteedi, keele ja kultuuri loomine. Saksa, vene ja rootsi keele mõjul sai rahva nimeks eestlased. Seni käibel olnud kahe kohaliku kirjakeele (Lõuna-Eesti tartu keel ja Põhja-Eesti tallinna keel) asemel jäi käibele vaid peamiselt Põhja-Eesti keelte baasil loodud eesti kirjakeel.

Kohalikud põlised identiteedid, keeled ja kultuurid jäid 19. saj Eesti rahvusliku ärkamise protsessis tahaplaanile, hakkasid hääbuma, kuid ei kadunud.

2021. a rahvaloenduse andmetel räägib mõnda kohalikku murdekeelt 17% eestlastest (151 820). Suurim murdekeele kõnelejate osakaal maakondade lõikes on Võru (74%), Põlva (60%) ja Saare maakonnas (42%).

Lisaks keelele eristuvad Eesti piirkondade põliskasukad ka oma ajaloolise kultuuri poolest. Valitsus on käivitanud mitmeid programme, et toetada seto, võro, mulgi, saarte jt piirkondlike rahvakultuuride edasikestmist. Kohalike kultuuride ilmekatest näidetest on UNESCO maailma kultuuripärandi nimekirja kantud Seto leelo, Vana-Võromaa suitsusaun ja Kihnu kultuuriruum. Võrumaale on iseloomulik vanema matusekombestikuga seotud ristipuude tava. Kohaliku rahva algatusel on maanteedel tähistatud võrokeste ajaloolise asuala – Vana Võromaa piir.

Kindla ajaloolise piirkonnaga seotud omapärane keel, kultuur ja kohati ka elulaad on saanud aluseks nende piirkondade põliselanikonna rahvuslikuks organiseerumiseks. Seto kongress kuulutas setod Setomaa põlisrahvaks 2002. a. Võro Kongress kuulutas võrokesed Võrumaa põlisrahvaks 2023. a. Hiljuti on end põlisrahvana määratlenud ka virulaste, saarlaste, läänlaste ja haanjalaste esinduskogud. Võrokesed, saarlased, läänlased ja virulased on deklareerinud, et lisaks oma keele ja kultuuri hoidmisele tahavad nad kaasa rääkida ka oma maal asuvate loodusvarade haldamisel.

Kõik need rahvad vastavad ÜRO sõnastatud peamisele põlisrahva tunnusele – nad on määratlenud end põlisrahvana. Lisaks: nad olid rahvana olemas juba enne 13.–20. saj toimunud kolonisatsioone ning enne seda, kui nende maale asusid 19.–20. saj elama uusasunikud teistest riikidest ja Eesti teistest piirkondadest; nende rahvakultuur, identiteet ja elulaad on ajalooliselt ja tugevalt seotud oma maa ja loodusvaradega; neil on oma eraldi sotsiaalsed ja mingil määral ka poliitilised süsteemid; neil on ajalooliselt eraldi piirkondlik keel ja kultuur ning kohati ka usk; nad on Eesti Vabariigis tervikuna ja peamiselt ka oma ajaloolisel asualal (näiteks setod Setomaal) vähemuses; nad on otsustanud säilitada ja taastoota oma esivanemate keskkondi ja süsteeme eestlastest ja teistest rahvastest eristuvate rahvaste ja kogukondadena.

Eesti põlisrahvaste liikumine on saanud esimesed rahvusvahelised tunnustused. Minority Rights Group käsitleb oma veebilehel setosid Eesti ühe põlisrahva ja rahvusvähemusena. Euroopa Nõukogu ministrite komitee märgib 5.04.2023 otsuses, et Eesti riigiasutustel tuleb Vähemusrhuvuste kaitse raamkonventsiooni raames jätkata dialoogi setodega nende staatuse ja vähemuste õiguste üle. Rahvusvahelise tunnustusena tuleb võtta ka FSC põlisrahvaste komitee ja sihtasutuse seisukohta Eesti põlisrahvaste käsitlemise kohta FSC kontekstis.

Võimude hinnangul on kõik piirkondlikud põlise kultuuri ja keele ilmingud osa eesti kultuurist ja keelest ning nende ilmingute kandjad osa eesti etnosest. Kohalike põlisrahvaste enesemääramise

otsuseid ja õigusi ei ole Eesti võimud seni tunnustanud. Eesti on ühinenud ÜRO põlisrahvaste deklaratsiooniga (UNDRIP), kuid võimude hinnangul see Eestis põlisrahvaste puudumise tõttu ei kohaldu. ILO konventsiooni 169 ei ole Eesti ratifitseerinud.

Ka ligi poolt Eesti metsamaad haldav Riigi Metsamajandamise Keskus keeldub kohalikke põlisrahvaid tunnustamast ja ei soovi arvestada nende õigustega. Protestiks põlisrahvaste õiguste käsitlemise pärast lahkus RMK, samuti Eesti Erametsaliit ja Eesti Metsa- ja Puidutööstuse Liit 2020. a FSC Eesti rahvusliku standardi töörühmast. RMK on ähvardanud loobuda FSC sertifikaadist, kui ta peab tunnustama ja arvestama kohalikke põlisrahvaid.

Avalikkuses on pälvunud viimastel aastatel suuremat tähelepanu juhtumid, kus põlisrahvad on püüdnud takistada mastaapseid arendusi. Nii näiteks on võrokeled seisnud vastu Nursipalu sõjalise polügooni laiendamisele, saarlased tuuleparkide rajamisele ja virulased fosforiidikaevanduse avamise plaanidele. Aastakümneid on väldanud vastuolu, kus metsa majandamisel kahjustatakse põlisrahva usundiga seotud ristipuid jt looduslikke pühapaiku.

Kasutatud allikate viidete lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

FSC Est 2011, FSC Est 2024, UN indigenous peoples, CMCE Res 2023, FSC IP Est, MRG, Seto 2002, Seto 2017, Võro 2023, Lääne 2021, Viru 2022, Saare 2023, Haani 2025, Kihnu, EE, EE 2, LE PM 2023, Setomaa vald 2023, ERR 2023, ERR 2023_2, Le 2024, UU 2025, Stat 2021, Stat 2022, ÕK 2021, Kult min 2023, ERR 2023_3, Delfi 2023, LE PM 2025, ERR 2020, RMK 2020, ERR 2024, IUCN SNS, HM 2018, HM 2025, MRA, Kult min 2022, Kult min 2024, E Eks 2024, PM 2024_2, ERR 2024_2, HE 2024, LP 2024, PM 2024_3, MK 2021, PM 2021_2, PM 2021, LE PM 2020, HM 2020, PM 2020_2, ELF 2023, FSC-Watch, LE PM 2025

Kohalduvate õigusaktide lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

UNDRIP, ILO 169, FCPNM

Õiguslike nõuete kirjeldus

Eesti on ühinenud ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsiooniga (UNDRIP), kuid võimude hinnangul see Eestis ei kohaldu ning siseriiklike rakendusakte ja protseduure pole loodud. ILO konventsiooni 169 ei ole Eesti ratifitseerinud. Eestis kehtib Euroopa Nõukogu Vähemusrahvaste kaitse raamkonventsioon, kuid kuna Eesti võimud käsitlevad setosid jt kohalikke põlisrahvaid eesti rahvuse osana, on seda konventsiooni kohaldatud vaid mujalt Eestisse saabunud rahvusvähemuste suhtes.

Riski leevendamise meetmed

Põlisrahvaste, traditsiooniliste rahvaste ja kohalike kogukondade (edaspidi „sidusrühmad“) õiguste ning kõrge kaitseväärtusega (eriti HCV5 ja HCV6) õiguste kahjustamise ohu leevendamiseks peab metsamajandusorganisatsioon välja töötama riskide maandamise kava. See hõlmab järgmisi samme:

1. Mõjutatud sidusrühmade kindlakstegemine: Kasutage avalikke andmeid (nt enesemääramise deklaratsioonid, sidusrühmade veebisaidid jne) ja kogukonna kaasamist, et teha kindlaks, kas metsamaal või selle lähedal leidub sidusrühmi.

2. FPIC protsessi rakendamine: Kui sidusrühmad on tuvastatud, tuleb FSC FPIC suuniste kohaselt rakendada vaba, eelneva ja teadliku nõusoleku (FPIC) protsessi. See hõlmab sidusrühmade

teavitamist nende õigustest, nende vaba, eelneva ja teadliku nõusoleku saamist, kui nad võivad olla mõjutatud, ja konsultatsiooniprotsessi dokumenteerimist.

3. HCV5 ja HCV6 hindamise läbiviimine: Koostöös sidusrühmade ja ekspertidega ning avalikke allikaid kasutades tehke kindlaks ja kaardistage alad ja loodusvarad, mis on kriitilise tähtsusega põhivajaduste (HCV5) rahuldamiseks ja kultuurilise või vaimse tähtsusega (HCV6). Seda hinnangut tuleb ajakohastada vähemalt kord aastas ja enne mis tahes metsatööde alustamist.

4. Kaitsekava väljatöötamine ja rakendamine: Hinnangu põhjal tuleb koostada ja rakendada leevenduskava, mis sisaldab konkreetseid meetmeid, et: 4.1 vältida kultuuriliselt või sotsiaalselt oluliste alade ja ressursside kahjustamist; 4.2 vajadusel luua kaitse- või puhvervööndeid; 4.3 tagada sidusrühmade jätkuv juurdepääs kultuuriliselt või sotsiaalselt olulistele alade ja ressurssidele ja nende kasutamine.

5. Dokumenteerimine ja jälgimine: Säilitage selged andmed ja tõendid, sealhulgas: 5.1 FPIC dokumentatsioon (allkirjastatud nõusolekuvormid, koosolekute protokollid, kirjavahetus, lepingud jne); 5.2 kõrge kaitseväärtusega alade andmekihid ja kaardid; 5.3 kaitsemeetmete ja nende rakendamise dokumentatsioon.

6. Koolitusmaterjalid ja sise-protseduurid: 6.1 töötajate juhised kõrge riskiga tegevuste vältimiseks; 6.2. kolmandate isikute (nt töövõtjate) juhendamise protseduurid.

7. Kontrollimeetmed: 7.1 määrake vastutav isik või ametikoht (nt keskkonna- või sidusrühmade koordinaator); 7.2 kehtestage andmete ja kaitsemeetmete läbivaatamise ja ajakohastamise iga-aastane tsükkel; 7.3 kaasata vajadusel kontrolli- ja seiramisprotsessi sidusrühmi või sõltumatuid kolmandaid isikuid.

Need meetmed tagavad, et organisatsioon järgib FPIC põhimõtteid, austab tavaõigusi ning väldib negatiivset mõju kõrgetele kaitseväärtustele ja sidusrühmade elatusvahenditele.

Riski indikaator 43

Põlisrahvaste õigusi, sealhulgas maaomandit ja -haldust, austatakse ja järgitakse FPIC põhimõtete kohaselt.

Riski kirjeldus

Käesoleva riskihinnangu kontekstis on oluline, et FSC Põlisrahvaste komitee, FSC Põlisrahvaste sihtasutus ja FSC juhtkond on jõudnud järeldusele, et kontrollitud puidu tarneahela senine Eesti riiklik riskianalüüs on eksitav, kui rääkida ohust Eesti põlisrahvastele ja seetõttu on tungivalt soovitatav seda hinnangut põlisrahvaste osas uuendada. On kõnekas, et põlisrahvaid käsitleti ka Eesti FSC rahvusliku standardi 2008-11. a valminud eelnõus, kuid kohaliku metsatööstuse vastuseisu tõttu jäi see rakendamata. 2024. a valminud² Eesti FSC rahvusliku standardi eelnõus on põlisrahvaid käsitlev 3. printsiip taas sisustatud.

Kõik tänased eestlased on põlisrahva järeltulijad. Iga eestlane võib määratleda end kohaliku põlisrahva liikmena. Avalikus retoorikas nimetatakse vahel ka eesti rahvast põlisrahvaks. Kultuurilises mõttes võib sellega nõustuda, kuid õiguslikus raamistuses on see problemaatiline. ÜRO mõistes ei vasta eestlased põlisrahva peamisele tunnusele, sest ei ole end põlisrahvana määratlenud. Eesti rahvusest inimestel puudub ka esindusorgan, kes saaks eestlased põlisrahvaks kuulutada. Eesti võimud esindavad kõiki Eesti elanikke. Riigikogu valimistel saavad osaleda kõik kodanikud ning

²FSC Eesti rahvuslik standard kinnitati 05.2025.

omavalitsusi valivad elamisõigusega isikud sõltumata rahvusest ja päritolust.

Enne 19. sajandi keskpaika moodustasid suurema osa Eesti elanikkonnast läänemere-soome keeli kõnelevad inimesed, kes eristusid üksteisest piirkonniti keele, rõivaste, kultuuri ja enesemääratluse poolest ning nimetasid ennast saarlasteks, virulasteks läänlasteks jne. Mingil määral oli olemas ka ühine identiteet, mis väljendus etnonüümis - maarahvas. Järgnenud rahvusliku ärkamise ajal algas põlisrahvaste baasil ja ühiskonnas valitseval kohal olnud saksa kultuuri mõjul uue ühtse identiteedi, keele ja kultuuri loomine. Saksa, vene ja rootsi keele mõjul sai rahva nimeks eestlased. Seni käibel olnud kahe kohaliku kirjakeele (Lõuna-Eesti tartu keel ja Põhja-Eesti tallinna keel) asemel jäi käibebe vaid peamiselt Põhja-Eesti keelte baasil loodud eesti kirjakeel.

Kohalikud põlised identiteetid, keeled ja kultuurid jäid 19. saj Eesti rahvusliku ärkamise protsessis tahaplaanile, hakkasid hääbuma, kuid ei kadunud.

2021. a rahvaloenduse andmetel räägib mõnda kohalikku murdekeelt 17% eestlastest (151 820). Suurim murdekeele kõnelejate osakaal maakondade lõikes on Võru (74%), Põlva (60%) ja Saare maakonnas (42%).

Lisaks keelele eristuvad Eesti piirkondade põliskasukad ka oma ajaloolise kultuuri poolest. Valitsus on käivitanud mitmeid programme, et toetada seto, võro, mulgi, saarte jt piirkondlike rahvakultuuride edasikestmist. Kohalike kultuuride ilmekatest näidetest on UNESCO maailma kultuuripärandi nimekirja kantud Seto leelo, Vana-Võromaa suitsusaun ja Kihnu kultuuriruum. Võrumaale on iseloomulik vanema matusekombestikuga seotud ristipuude tava. Kohaliku rahva algatusel on maanteedel tähistatud võrokeste ajaloolise asuala – Vana Võromaa piir.

Kindla ajaloolise piirkonnaga seotud omapärane keel, kultuur ja kohati ka elulaad on saanud aluseks nende piirkondade põliselanikonna rahvuslikuks organiseerumiseks. Seto kongress kuulutas setod Setomaa põlisrahvaks 2002. a. Võro Kongress kuulutas võrokesed Võromaa põlisrahvaks 2023. a. Hiljuti on end põlisrahvana määratlenud ka virulaste, saarlaste, läänlaste ja haanjalaste esinduskogud. Võrokesed, saarlased, läänlased ja virulased on deklareerinud, et lisaks oma keele ja kultuuri hoidmisele tahavad nad kaasa rääkida ka oma maal asuvate loodusvarade haldamisel.

Kõik need rahvad vastavad ÜRO sõnastatud peamisele põlisrahva tunnusele – nad on määratlenud end põlisrahvana. Lisaks: nad olid rahvana olemas juba enne 13.–20. saj toimunud kolonisatsioone ning enne seda, kui nende maale asusid 19.–20. saj elama uusasunikud teistest riikidest ja Eesti teistest piirkondadest; nende rahvakultuur, identiteet ja elulaad on ajalooliselt ja tugevalt seotud oma maa ja loodusvaradega; neil on oma eraldi sotsiaalsed ja mingil määral ka poliitilised süsteemid; neil on ajalooliselt eraldi piirkondlik keel ja kultuur ning kohati ka usk; nad on Eesti Vabariigis tervikuna ja peamiselt ka oma ajaloolisel asualal (näiteks setod Setomaal) vähemuses; nad on otsustanud säilitada ja taastoota oma esivanemate keskkondi ja süsteeme eestlastest ja teistest rahvastest eristuvate rahvaste ja kogukondadena.

Eesti põlisrahvaste liikumine on saanud esimesed rahvusvahelised tunnustused. Minority Rights Group käsitleb oma veebilehel setosid Eesti ühe põlisrahva ja rahvusvähemusena. Euroopa Nõukogu ministrite komitee märgib 5.04.2023 otsuses, et Eesti riigiasutustel tuleb Vähemusrhuvaste kaitse raamkonventsiooni raames jätkata dialoogi setodega nende staatuse ja vähemuste õiguste üle. Rahvusvahelise tunnustusena tuleb võtta ka FSC põlisrahvaste komitee ja sihtasutuse seisukohta Eesti põlisrahvaste käsitlemise kohta FSC kontekstis.

Võimude hinnangul on kõik piirkondlikud põlise kultuuri ja keele ilmingud osa eesti kultuurist ja keelest ning nende ilmingute kandjad osa eesti etnosest. Kohalike põlisrahvaste enesemääramise otsuseid ja õigusi ei ole Eesti võimud seni tunnustanud. Eesti on ühinenud ÜRO põlisrahvaste deklaratsiooniga (UNDRIP), kuid võimude hinnangul see Eestis põlisrahvaste puudumise tõttu ei kohaldu. ILO konventsiooni 169 ei ole Eesti ratifitseerinud.

Ka ligi poolt Eesti metsamaad haldav Riigi Metsamajandamise Keskus keeldub kohalikke põlisrahvaid tunnustamast ja ei soovi arvestada nende õigustega. Protestiks põlisrahvaste õiguste käsitlemise pärast lahkus RMK, samuti Eesti Erametsaliit ja Eesti Metsa- ja Puidutööstuse Liit 2020. a FSC Eesti rahvusliku standardi töörühmast. RMK on ähvardanud loobuda FSC sertifikaadist, kui ta peab tunnustama ja arvestama kohalikke põlisrahvaid.

Avalikkuses on pärvinud viimastel aastatel suuremat tähelepanu juhtumid, kus põlisrahvad on püüdnud takistada mastaapseid arendusi. Nii näiteks on võrokeled seisnud vastu Nursipalu sõjalise polügooni laiendamisele, saarlased tuuleparkide rajamisele ja virulased fosforiidikaevanduse avamise plaanidele. Aastakümneid on väldanud vastuolu, kus metsa majandamisel kahjustatakse põlisrahva usundiga seotud ristipuid jt looduslikke pühapaiku.

Kasutatud allikate viidete lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

FSC Est 2011, FSC Est 2024, UN indigenous peoples, CMCE Res 2023, FSC IP Est, MRG, Seto 2002, Seto 2017, Võro 2023, Lääne 2021, Viru 2022, Saare 2023, Haani 2025, Kihnu, EE, EE 2, LE PM 2023, Setomaa vald 2023, ERR 2023, ERR 2023_2, Le 2024, UU 2025, Stat 2021, Stat 2022, ÕK 2021, Kult min 2023, ERR 2023_3, Delfi 2023, LE PM 2025, ERR 2020, RMK 2020, ERR 2024, IUCN SNS, HM 2018, HM 2025, MRA, Kult min 2022, Kult min 2024, E Eks 2024, PM 2024_2, ERR 2024_2, HE 2024, LP 2024, PM 2024_3, MK 2021, PM 2021_2, PM 2021, LE PM 2020, HM 2020, PM 2020_2, ELF 2023, FSC-Watch, LE PM 2025

Kohalduvate õigusaktide lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

UNDRIP, ILO 169, FCPNM

Õiguslike nõuete kirjeldus

Eesti on ühinenud ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsiooniga (UNDRIP), kuid võimude hinnangul see Eestis ei kohaldu ning siseriiklike rakendusakte ja protseduure pole loodud. ILO konventsiooni 169 ei ole Eesti ratifitseerinud. Eestis kehtib Euroopa Nõukogu Vähemusrahvaste kaitse raamkonventsioon, kuid kuna Eesti võimud käsitlevad setosid jt kohalikke põlisrahvaid eesti rahvuse osana, on seda konventsiooni kohaldatud vaid mujalt Eestisse saabunud rahvusvähemuste suhtes.

Riski leevendamise meetmed

Põlisrahvaste, traditsiooniliste rahvaste ja kohalike kogukondade (edaspidi „sidusrühmad“) õiguste ning kõrge kaitseväärtusega (eriti HCV5 ja HCV6) õiguste kahjustamise ohu leevendamiseks peab metsamajandusorganisatsioon välja töötama riskide maandamise kava. See hõlmab järgmisi samme:

1. Mõjutatud sidusrühmade kindlakstegemine: Kasutage avalikke andmeid (nt enesemääramise deklaratsioonid, sidusrühmade veebisaidid jne) ja kogukonna kaasamist, et teha kindlaks, kas metsamaal või selle lähedal leidub sidusrühmi.
2. FPIC protsessi rakendamine: Kui sidusrühmad on tuvastatud, tuleb FSC FPIC suuniste kohaselt rakendada vaba, eelneva ja teadliku nõusoleku (FPIC) protsessi. See hõlmab sidusrühmade teavitamist nende õigustest, nende vaba, eelneva ja teadliku nõusoleku saamist, kui nad võivad olla mõjutatud, ja konsultatsiooniprotsessi dokumenteerimist.
3. HCV5 ja HCV6 hindamise läbiviimine: Koostöös sidusrühmade ja ekspertidega ning avalikke allikaid kasutades tehke kindlaks ja kaardistage alad ja loodusvarad, mis on kriitilise tähtsusega

põhivajaduste (HCV5) rahuldamiseks ja kultuurilise või vaimse tähtsusega (HCV6). Seda hinnangut tuleb ajakohastada vähemalt kord aastas ja enne mis tahes metsatööde alustamist.

4. Kaitsekava väljatöötamine ja rakendamine: Hinnangu põhjal tuleb koostada ja rakendada leevenduskava, mis sisaldab konkreetseid meetmeid, et: 4.1 vältida kultuuriliselt või sotsiaalselt oluliste alade ja ressursside kahjustamist; 4.2 vajadusel luua kaitse- või puhvervööndeid; 4.3 tagada sidusrühmade jätkuv juurdepääs kultuuriliselt või sotsiaalselt olulistele alade ja ressurssidele ja nende kasutamine.

5. Dokumenteerimine ja jälgimine: Säilitage selged andmed ja tõendid, sealhulgas: 5.1 FPIC dokumentatsioon (allkirjastatud nõusolekuvormid, koosolekute protokollid, kirjavahetus, lepingud jne); 5.2 kõrge kaitseväärtusega alade andmekihid ja kaardid; 5.3 kaitsemeetmete ja nende rakendamise dokumentatsioon.

6. Koolitusmaterjalid ja sise-protseduurid: 6.1 töötajate juhised kõrge riskiga tegevuste vältimiseks; 6.2. kolmandate isikute (nt töövõtjate) juhendamise protseduurid.

7. Kontrollimeetmed: 7.1 määrake vastutav isik või ametikoht (nt keskkonna- või sidusrühmade koordinaator); 7.2 kehtestage andmete ja kaitsemeetmete läbivaatamise ja ajakohastamise iga-aastane tsükkel; 7.3 kaasata vajadusel kontrolli- ja seiramisprotsessi sidusrühmi või sõltumatuid kolmandaid isikuid.

Need meetmed tagavad, et organisatsioon järgib FPIC põhimõtteid, austab tavaõigusi ning väldib negatiivset mõju kõrgetele kaitseväärtustele ja sidusrühmade elatusvahenditele.

Riski indikaator 44

Täidetud on pärimusrahvaste õigustega seotud seadusandlikud nõuded.

Riski kirjeldus

Eestis leidub põliseid kogukondi, kes vastavad traditsioonilise rahva tunnustele. Näiteks Kihnu ja Hiiumaa põliselanikel on Eesti teiste piirkondade elanikest eristuv keel, kultuur ja identiteet. Viimase rahvaloenduse andmetel kõneleb kihnu murdekeelt 83% Kihnu saare elanikest ning hiiu murdekeelt 32% Hiiu saare elanikest. Kihnu ainulaadset kultuuriruumi on tunnustatud UNESCO ülemaailmse vaimse kultuuripärandi nimekirjas. Eesti vaimse kultuuripärandi nimekirjas on registreeritud mitmeid kohaliku rahvakultuuri näiteid. Valitsus on käivitanud mitmeid programme, et toetada seto, võro, mulgi, saarte jt piirkondlike rahvakultuuride edasikestmist. Samas ei ole traditsioonilise rahva õiguslik kontseptsioon Eestis üldiselt tuntud, see mõiste ei kajastu Eesti õiguskorralduses ning traditsioonilised rahvad ei ole oma õigustest teadlikud. On võimalik, et metsa majandamisel kahjustatakse traditsiooniliste rahvaste õigusi

Kasutatud allikate viidete lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

Kihnu, Stat 2021, Stat 2022, ERK 2025, Mulgi 2025

Kohalduvate õigusaktide lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

UNDRIP, ILO 169, FCPNM

Õiguslike nõuete kirjeldus

Eesti on ühinenud ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsiooniga (UNDRIP), kuid võimude hinnangul see Eestis ei kohaldu ning siseriiklikke rakendusakte ja protseduure pole loodud. ILO konventsiooni 169 ei ole Eesti ratifitseerinud. Eestis kehtib Euroopa Nõukogu Vähemusrahvaste kaitse raamkonventsioon, kuid kuna Eesti võimud käsitlevad setosid jt kohalikke põlisrahvaid eesti rahvuse osana, on seda konventsiooni kohaldatud vaid mujalt Eestisse saabunud rahvusvähemuste suhtes. Eestis puuduvad siseriiklikud õigusaktid, mis käsitleksid traditsioonilise rahva mõistet ja õigusi.

Riski leevendamise meetmed

Põlisrahvaste, traditsiooniliste rahvaste ja kohalike kogukondade (edaspidi „sidusrühmad“) õiguste ning kõrge kaitseväärtusega (eriti HCV5 ja HCV6) õiguste kahjustamise ohu leevendamiseks peab metsamajandusorganisatsioon välja töötama riskide maandamise kava. See hõlmab järgmisi samme:

1. Mõjutatud sidusrühmade kindlakstegemine: Kasutage avalikke andmeid (nt enesemääramise deklaratsioonid, sidusrühmade veebisaidid jne) ja kogukonna kaasamist, et teha kindlaks, kas metsamaal või selle lähedal leidub sidusrühmi.
2. FPIC protsessi rakendamine: Kui sidusrühmad on tuvastatud, tuleb FSC FPIC suuniste kohaselt rakendada vaba, eelneva ja teadliku nõusoleku (FPIC) protsessi. See hõlmab sidusrühmade teavitamist nende õigustest, nende vaba, eelneva ja teadliku nõusoleku saamist, kui nad võivad olla mõjutatud, ja konsultatsiooniprotsessi dokumenteerimist.
3. HCV5 ja HCV6 hindamise läbiviimine: Koostöös sidusrühmade ja ekspertidega ning avalikke allikaid kasutades tehke kindlaks ja kaardistage alad ja loodusvarad, mis on kriitilise tähtsusega põhivajaduste (HCV5) rahuldamiseks ja kultuurilise või vaimse tähtsusega (HCV6). Seda hinnangut tuleb ajakohastada vähemalt kord aastas ja enne mis tahes metsatööde alustamist.
4. Kaitsekava väljatöötamine ja rakendamine: Hinnangu põhjal tuleb koostada ja rakendada leevenduskava, mis sisaldab konkreetseid meetmeid, et: 4.1 vältida kultuuriliselt või sotsiaalselt oluliste alade ja ressursside kahjustamist; 4.2 vajadusel luua kaitse- või puhervööndeid; 4.3 tagada sidusrühmade jätkuv juurdepääs kultuuriliselt või sotsiaalselt olulistele alade ja ressurssidele ja nende kasutamine.
5. Dokumenteerimine ja jälgimine: Säilitage selged andmed ja tõendid, sealhulgas: 5.1 FPIC dokumentatsioon (allkirjastatud nõusolekuvormid, koosolekute protokollid, kirjavahetus, lepingud jne); 5.2 kõrge kaitseväärtusega alade andmekihid ja kaardid; 5.3 kaitsemeetmete ja nende rakendamise dokumentatsioon.
6. Koolitusmaterjalid ja sise-protseduurid: 6.1 töötajate juhised kõrge riskiga tegevuste vältimiseks; 6.2. kolmandate isikute (nt töövõtjate) juhendamise protseduurid.
7. Kontrollimeetmed: 7.1 määrake vastutav isik või ametikoht (nt keskkonna- või sidusrühmade koordinaator); 7.2 kehtestage andmete ja kaitsemeetmete läbivaatamise ja ajakohastamise iga-aastane tsükel; 7.3 kaasata vajadusel kontrolli- ja seiramisprotsessi sidusrühmi või sõltumatuid kolmandaid isikuid.

Need meetmed tagavad, et organisatsioon järgib FPIC põhimõtteid, austab tavaõigusi ning väldib negatiivset mõju kõrgetele kaitseväärtustele ja sidusrühmade elatusvahenditele.

Riski indikaator 45

Traditsiooniliste rahvaste õigusi, sealhulgas maaomandit ja -haldust, austatakse ja järgitakse FPIC põhimõtete kohaselt.

Riski kirjeldus

Eestis leidub põliseid kogukondi, kes vastavad traditsioonilise rahva tunnustele. Näiteks Kihnu ja Hiiumaa põliselanikel on Eesti teiste piirkondade elanikest eristuv keel, kultuur ja identiteet. Viimase rahvaloenduse andmetel kõneleb kihnu murdekeelt 83% Kihnu saare elanikest ning hiiu murdekeelt 32% Hiiu saare elanikest. Kihnu ainulaadset kultuuriruumi on UNESCO ülemaailmse vaimse kultuuripärandi nimekirjas. Eesti vaimse kultuuripärandi nimekirjas on registreeritud mitmeid kohaliku rahvakultuuri näiteid. Valitsus on käivitanud mitmeid programme, et toetada seto, võro, mulgi, saarte jt piirkondlike rahvakultuuride edasikestmist. Samas ei ole traditsioonilise rahva õiguslik kontseptsioon Eestis üldiselt tuntud, see mõiste ei kajastu Eesti õiguskorralduses ning traditsioonilised rahvad ei ole oma õigustest teadlikud.

Kasutatud allikate viidete lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

Kihnu, Stat 2021, Stat 2022, ERK 2025, Mulgi 2025

Kohalduvate õigusaktide lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

UNDRIP, ILO 169, FCPNM

Õiguslike nõuete kirjeldus

Eesti on ühinenud ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsiooniga (UNDRIP), kuid võimude hinnangul see Eestis ei kohaldu ning siseriiklike rakendusakte ja protseduure pole loodud. ILO konventsiooni 169 ei ole Eesti ratifitseerinud. Eestis kehtib Euroopa Nõukogu Vähemusrahvaste kaitse raamkonventsioon, kuid kuna Eesti võimud käsitlevad setosid jt kohalikke põlisrahvaid eesti rahvuse osana, on seda konventsiooni kohaldatud vaid mujalt Eestisse saabunud rahvusvähemuste suhtes. Eestis puuduvad siseriiklikud õigusaktid, mis käsitleksid traditsioonilise rahva mõistet ja õigusi.

Riski leevendamise meetmed

Põlisrahvaste, traditsiooniliste rahvaste ja kohalike kogukondade (edaspidi „sidusrühmad“) õiguste ning kõrge kaitseväärtusega (eriti HCV5 ja HCV6) õiguste kahjustamise ohu leevendamiseks peab metsamajandusorganisatsioon välja töötama riskide maandamise kava. See hõlmab järgmisi samme:

1. Mõjutatud sidusrühmade kindlakstegemine: Kasutage avalikke andmeid (nt enesemääramise deklaratsioonid, sidusrühmade veebisaidid jne) ja kogukonna kaasamist, et teha kindlaks, kas metsamaal või selle lähedal leidub sidusrühmi.
2. FPIC protsessi rakendamine: Kui sidusrühmad on tuvastatud, tuleb FSC FPIC suuniste kohaselt rakendada vaba, eelneva ja teadliku nõusoleku (FPIC) protsessi. See hõlmab sidusrühmade teavitamist nende õigustest, nende vaba, eelneva ja teadliku nõusoleku saamist, kui nad võivad olla mõjutatud, ja konsultatsiooniprotsessi dokumenteerimist.
3. HCV5 ja HCV6 hindamise läbiviimine: Koostöös sidusrühmade ja ekspertidega ning avalikke allikaid kasutades tehke kindlaks ja kaardistage alad ja loodusvarad, mis on kriitilise tähtsusega põhivajaduste (HCV5) rahuldamiseks ja kultuurilise või vaimse tähtsusega (HCV6). Seda hinnangut tuleb ajakohastada vähemalt kord aastas ja enne mis tahes metsatööde alustamist.
4. Kaitsekava väljatöötamine ja rakendamine: Hinnangu põhjal tuleb koostada ja rakendada

leevenduskava, mis sisaldab konkreetseid meetmeid, et: 4.1 vältida kultuuriliselt või sotsiaalselt oluliste alade ja ressursside kahjustamist; 4.2 vajadusel luua kaitse- või puhvervööndeid; 4.3 tagada sidusrühmade jätkuv juurdepääs kultuuriliselt või sotsiaalselt olulistele alade ja ressurssidele ja nende kasutamine.

5. Dokumenteerimine ja jälgimine: Säilitage selged andmed ja tõendid, sealhulgas: 5.1 FPIC dokumentatsioon (allkirjastatud nõusolekuvormid, koosolekute protokollid, kirjavahetus, lepingud jne); 5.2 kõrge kaitseväärtusega alade andmekihid ja kaardid; 5.3 kaitsemeetmete ja nende rakendamise dokumentatsioon.

6. Koolitusmaterjalid ja sise-protseduurid: 6.1 töötajate juhised kõrge riskiga tegevuste vältimiseks; 6.2. kolmandate isikute (nt töövõtjate) juhendamise protseduurid.

7. Kontrollimeetmed: 7.1 määrake vastutav isik või ametikoht (nt keskkonna- või sidusrühmade koordinaator); 7.2 kehtestage andmete ja kaitsemeetmete läbivaatamise ja ajakohastamise iga-aastane tsükl; 7.3 kaasata vajadusel kontrolli- ja seiramisprotsessi sidusrühmi või sõltumatuid kolmandaid isikuid.

Need meetmed tagavad, et organisatsioon järgib FPIC põhimõtteid, austab tavaõigusi ning väldib negatiivset mõju kõrgetele kaitseväärtustele ja sidusrühmade elatusvahenditele.

Riski indikaator 48

Suhtlemine põlisrahvaste, traditsiooniliste rahvaste ja kohalike kogukondadega toimub lugupidavalt ja kultuuriliselt sobival viisil.

Riski kirjeldus

Võimude hinnangul ei ole Eestis põlisrahvaid, nad ei tunnusta kohalike põlisrahvaste enesemääramise otsuseid ja nende põlisrahva õigusi. Ligi poolt Eesti metsamaad haldav riigi metsamajandamise keskus (RMK), samuti Eesti Erametsaliit ning Eesti Metsa- ja Puidutööstuse Liit keelduvad kohalikke põlisrahvaid tunnustamast ja ei soovi arvestada nende õigustega. Põlisrahva taotlusi rääkida kaasa looduslikke pühapaiku puudutavate otsuste tegemisel ning nõue mitte kahjustada metsa majandamisel looduslikke pühapaiku on jäetud sageli tähelepanuta.

Kuivõrd Eestis on tõenäoliselt olemas traditsioonilised rahvad, kuid ühiskonnas puudub arusaam traditsioonilise rahva mõistest ja õigustest, siis ei saa kinnitada, et suhtlemine nendega toimub lugupidavalt ja kultuuriliselt sobival viisil.

Riigimetsades on Riigimetsa Majandamise Keskuse (RMK) määratletud "kõrge avaliku huviga alad" (KAH alad), mille majandamisel tuleb arvestada avaliku huviga ja kogukondi tuleb kaasata otsustusprotsessidesse. KAH alade osas on kohalikel kogukondadel ootus, et neid ei majandata püsimeetsana lageraie korras. RMK on aga nendel aladel lageraie jätkanud. Kohalike kogukondade kaasamisprotsess KAH aladel on sageli olnud pealiskaudne ja elanikega mitteametlik. Nende lahkumise puhul ei ole tegemist otsese rikkumisega, vaid huvide konfliktiga, mis vajab lahendamist. Seoses kirjeldatud teemaga on tehtud ettepanek lisada metsaseadusesse kaitsemetsade kategooria. Erametsade majandamisel puudub otsene kohustus arvestada kohalike kogukondade huvidega ning ootusi selles osas pole nii palju kui riigimetsade puhul. Viimastel aastatel on kohalike omavalitsuste üldplaneeringutes hakatud seadma tingimusi asulate lähedal asuvate metsade majandamiseks, mis aitab leevendada KAH alade majandamisega seotud probleeme.

Kasutatud allikate viidete lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

LE PM 2023, Kult min 2023, ERR 2023_3, Delfi 2023, ERR 2020, ERR 2024, HM 2018, HM 2025, PM 2021, HM 2020, PM 2020_2, FSC-Watch, Setomaa vald 2023, PM 2024_3, MK 2021, ELF 2023, PM 2021_2, LE PM 2020, LE PM 2025

Kohalduvate õiguskatide lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

UNDRIP, ILO 169, FCPNM

Õiguslike nõuete kirjeldus

Eesti on ühinenud ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsiooniga (UNDRIP), kuid võimude hinnangul see Eestis ei kohaldu ning siseriiklikke rakendusakte ja protseduure pole loodud. ILO konventsiooni 169 ei ole Eesti ratifitseerinud. Eestis kehtib Euroopa Nõukogu Vähemusrahvaste kaitse raamkonventsioon, kuid kuna Eesti võimud käsitlevad setosid jt kohalikke põlisrahvaid eesti rahvuse osana, on seda konventsiooni kohaldatud vaid mujalt Eestisse saabunud rahvusvähemuste suhtes.

Riski leevendamise meetmed

Põlisrahvaste, traditsiooniliste rahvaste ja kohalike kogukondade (edaspidi „sidusrühmad“) õiguste ning kõrge kaitseväärtusega (eriti HCV5 ja HCV6) õiguste kahjustamise ohu leevendamiseks peab metsamajandusorganisatsioon välja töötama riskide maandamise kava. See hõlmab järgmisi samme:

1. Mõjutatud sidusrühmade kindlakstegemine: Kasutage avalikke andmeid (nt enesemääramise deklaratsioonid, sidusrühmade veebisaidid jne) ja kogukonna kaasamist, et teha kindlaks, kas metsamaal või selle lähedal leidub sidusrühmi.
2. FPIC protsessi rakendamine: Kui sidusrühmad on tuvastatud, tuleb FSC FPIC suuniste kohaselt rakendada vaba, eelneva ja teadliku nõusoleku (FPIC) protsessi. See hõlmab sidusrühmade teavitamist nende õigustest, nende vaba, eelneva ja teadliku nõusoleku saamist, kui nad võivad olla mõjutatud, ja konsultatsiooniprotsessi dokumenteerimist.
3. HCV5 ja HCV6 hindamise läbiviimine: Koostöös sidusrühmade ja ekspertidega ning avalikke allikaid kasutades tehke kindlaks ja kaardistage alad ja loodusvarad, mis on kriitilise tähtsusega põhivajaduste (HCV5) rahuldamiseks ja kultuurilise või vaimse tähtsusega (HCV6). Seda hinnangut tuleb ajakohastada vähemalt kord aastas ja enne mis tahes metsatööde alustamist.
4. Kaitsekava väljatöötamine ja rakendamine: Hinnangu põhjal tuleb koostada ja rakendada leevenduskava, mis sisaldab konkreetseid meetmeid, et: 4.1 vältida kultuuriliselt või sotsiaalselt oluliste alade ja ressursside kahjustamist; 4.2 vajadusel luua kaitse- või puhervööndeid; 4.3 tagada sidusrühmade jätkuv juurdepääs kultuuriliselt või sotsiaalselt olulistele alade ja ressurssidele ja nende kasutamine.
5. Dokumenteerimine ja jälgimine: Säilitage selged andmed ja tõendid, sealhulgas: 5.1 FPIC dokumentatsioon (allkirjastatud nõusolekuvormid, koosolekute protokollid, kirjavahetus, lepingud jne); 5.2 kõrge kaitseväärtusega alade andmekihid ja kaardid; 5.3 kaitsemeetmete ja nende rakendamise dokumentatsioon.
6. Koostöömaterjalid ja sise-protseduurid: 6.1 töötajate juhised kõrge riskiga tegevuste vältimiseks; 6.2 kolmandate isikute (nt töövõtjate) juhendamise protseduurid.
7. Kontrollimeetmed: 7.1 määrake vastutav isik või ametikoht (nt keskkonna- või sidusrühmade koordinaator); 7.2 kehtestage andmete ja kaitsemeetmete läbivaatamise ja ajakohastamise iga-

aastane tsükkel; 7.3 kaasata vajadusel kontrolli- ja seiramisprotsessi sidusrühmi või sõltumatuid kolmandaid isikuid.

Need meetmed tagavad, et organisatsioon järgib FPIC põhimõtteid, austab tavaõigusi ning väldib negatiivset mõju kõrgetele kaitseväärtustele ja sidusrühmade elatusvahenditele.

Kategooria: Kaubandus ja transport

Riski indikaator 50

Vastavus kohaldatavatele kaubanduspiirangutele ja sanktsioonidele on tagatud.

Riski kirjeldus

Euroopa Liidus reguleerib rahvusvahelisi sanktsioone Euroopa Nõukogu, kuhu kuuluvad liikmesriikide esindajad. Nõukogu võtab määrused vastu vastavalt Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklile 215. Nõukogu määrused on kõikides liikmesriikides otsekohaldatavad või neil on samaväärne mõju nagu siseriiklikel õigusaktidel, nt seadustel ja määrustel.

Euroopa Liidu Nõukogu otsuseid rakendatakse Eestis vastavalt Nõukogu otsekohaldatavatele määrustele ja Eesti siseriiklikele õigusaktidele. Sellisteks Eesti siseriiklikeks õigusaktideks on peamiselt rahvusvahelise sanktsiooni seadus, strateegilise kauba seadus, relvaseadus, väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus, tolliseadus ja karistusseadustik.

Alates 10. juulist 2022 keelavad EL-i sanktsioonid Venemaalt pärit kaupade impordi, mille müük toob Venemaale märkimisväärset tulu, sealhulgas puit ja puittooted, paber ja papp.

Keskkonnaamet nõuab kõigilt ettevõtetelt täieliku riskihindamise läbiviimist ja tunnistab, et praeguses olukorras on riski suuruse hindamine väga keeruline. Soovitav on puidu ja puittoodete ostmist mitte teha kaubandusagendi kaudu, välja arvatud juhul, kui sellele on lisatud täielik kirjalik riskihindamine, mida saab tagasi viia madala riski tasemele.

Vaatamata rangetele sanktsioonidele ja piirikontrollile suudavad Venemaa hiiglaslikud kasevineeri tootmistehased oma tooteid toimetada EL-i turule Hiina, Kasahstani ja Türgi kaudu. Hinnanguliselt on alates sanktsioonide kehtestamisest 2022. aasta juulis EL-i turule sisenenud puitu ja puittooteid jaemüügiväärtuses üle 1,5 miljardi euro, millest Eesti kaudu on tulnud 90 miljoni euro väärtuses (peamiselt Kasahstanist).

Päritolutõendeid muudetakse, kuna liidu tolliseadustiku artikkel 60 lubab lugeda päritoluriigiks viimase töötlemise riiki.

Kasutatud allikate viidete lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

EUTR implementation in Estonia, Russian birch (2025)

Kohalduvate õigusaktide lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

(EU) No 833/2014, (EU) No 952/2013

Riski leevendamise meetmed

Kahtluse korral tuleb viia läbi täiendav kontroll, näiteks kontrollides teekonnalehtede andmeid,

võttes ühendust dokumentidel märgitud tootja ja/või edasimüüjaga või, kui kahtlus püsib, testides tooteid võimalusel laboris.

Kategooria: Metsade raadamine ja degradeerumine

Riski indikaator 55

Loodusliku metsa ega istanduste ümberkujundamist põllumajanduslikuks otstarbeks muutmist pole alates 31. detsembrist 2020. toimunud.

Riski kirjeldus

Metsaseadus kehtestab piirangud metsade raadamisele ning muutmisele põllumajandusmaaks. Igasugune metsade raadamine saab toimuda vaid vastava planeeringu või projekti alusel. Ei ole teada, et Eestis oleks viimase viie aasta jooksul toimunud metsamaa põllumajandusmaaks muutmist. Maakasutuse muutusi on analüüsitud riiklikes kliimaaruannetes (LULUCF sektor) ja metsade muutmist põllumajandusmaaks ei ole tuvastatud. Vastupidi, riikliku LULUCF aruandluse kohaselt on viimastel aastatel metsamaa kategoorias toimunud väike netokasv põllumajandusmaa arvelt.

Siiski on võetud taas põllumajanduslikku kasutusse ka võsastunud maid, kuid antud juhul ei ole neid alasid maakatastris veel metsamaana arvele võetud ja neid alasid ei saa lugeda ka looduslikuks metsaks. Eestis toimunud ja jätkub kasutamata ja väheväärtuslike põllumajandusmaade metsastamine ning iseeneslik metsastumine. Looduslike metsade põllumajandusmaaks muutmise osas puudub hetkel ka majanduslik huvi.

Seetõttu võib selle indikaatori osas pidada **riski tühiseks**. Indikaator 55 on vaikimisi määratletud "mittetühiseks" vastavalt FSC PRO-60-006b FSC riskihindamise raamistiku punktidele 16.3 ja 16.4.

Riski leevendamise meetmed

Praegustes majandustingimustes antud indikaatori osas tegelik risk. Seetõttu puudub ka sisuline vajadus või võimalus leevendusmeetmete rakendamiseks. Indikaatori osas on vaja jälgida maakasutuse muutuste tulevikutrende ja kui tekib olukord, kus metsamaad hakatakse põllumajanduslikuks otstarbeks raadama, võib tekkida vajadus leevendusmeetmete rakendamiseks. Kirjeldatud hüpoteetilise olukorra jaoks leevendusmeetmete planeerimine on keeruline. Kehtivas õigusraamistikus saab metsamaad muuta põllumajandusmaaks vaid vastava planeeringu alusel. Metsaomanike peamine võimalus oleks mitte planeerida metsamaad põllumajandusmaaks ja mitte müüa metsamaad põllumajandusettevõtetele.

Sertifitseeritud puidu ostja saab välistada kontrollides metsateatist, kas puit pärineb raadamisest. Sertifikaadi omaja/kontrollitud puidu ostja peab kontrollima metsateatist, et näha, kas puit on saadud metsamajandusliku raie või raadamise kaudu. Kui tegemist on raadamise käigus saadud puiduga, siis tuleks sertifikaadi nõuete täitmiseks seda mitte osta.

Riski indikaator 56

Loodusliku metsa ümberkujundamist muuks maakasutuseks peale põllumajandusmaa pole alates 31. detsembrist 2020. toimunud.

Riski kirjeldus

Eesti 2023. aasta riikliku kasvuhoonegaaside inventuuri LULUCF sektori ülevaade näitab, et metsamaa on jätkuvalt netoemissioonide poolel, millest üks olulisemaid põhjuseid on metsade raadamise suurenemine. Keskkonnaametile esitatakse raadamise teateid ligikaudu 4000 hektari kohta aastas, kuid tegelik raadamine on väiksem. Ametlikke maakasutuse andmeid 2024. aasta kohta veel ei ole, kuid suurenenud raadamise tõttu võis metsa netopindala väheneda. Lähiaastatel on oodata raadamise olulist suurenemist – näiteks riigi eriplaaneeringutega on kavandatud raadamist kokku ligikaudu 11 000 hektaril. Sellele lisanduvad detailplaneeringutega kavandatud raadamine, näiteks uute elamupiirkondade rajamisel. Aastatel 2023–2030 on raadamise maht keskmiselt ca 2000 ha/aastas. Global Forest Resources Assessment 2020 andmetel oli metsade degradeerumine aastatel 2015–2020 Eestis 5010 ha, kuid metsaalade laienemine ületas seda siiski. Hinnanguliselt on metsade aastane netokadu praegu 0,09% metsamaa pindalast.

Metsamaa pindala vähenemine alates 2023. aastast on tingitud mitmest põhjusest: suurte infrastruktuuri objektide (4-realist maanteed, Rail Baltica raudtee) ehitus, elektriühenduste rajamine (kõrgepingeliinid), sõjaliste harjutusväljakute arendamine, uute kaevandusalade rajamine, samuti elamupiirkondade ja tööstusobjektide ning teede ehitus, kuivenduse tõttu kahjustatud soolade loodusliku seisundi taastamine ja pärandniitude taastamine. Kõik need põhjused on metsasektori välised ja metsaomanikel ning metsasektoris tegutsevatel ettevõtetel puudub võimalus metsaalade kadu ära hoida. Enamik raietest toimub riikliku huviga arenduste tõttu. Raiete vähendamiseks kehtestati 2024. aastal keskkonnatasude seaduse alusel raadamistasu. Raadamistasu arvestab raadamise mõju looduskeskkonnale ja saadud tasu suunatakse omakorda Eesti metsadega seotud süsinikuvarude suurendamisse, elurikkuse taastamisse ja kliimasõbralike metsandusvõtete toetamisse. Eestis puudub seadusandlik regulatsioon, mis määraks lubatava raadamise kogupindala, seega seadusandlik regulatsioon ei taga, et iga-aastane metsaraie ei ületaks 0,02% metsamaa kogupindalast.

Seetõttu ilmneb selle indikaatori puhul märkimisväärne risk.

Riski leevendamise meetmed

Kuna risk tuleneb väljastpoolt metsasektorit, ei ole seda võimalik sektori sees leevendada. Metsade raadamise mõjusid saab leevendada madala väärtusega maade metsastamisega, mis võimaldab kompenseerida metsamaa kadu. Enamik raadamisest toimub riigimaal riigi huvides tehtavate arenduste tõttu ja seega ei sõltu see erametsaomanike tahtest.

Raadamine kompenseeritakse suuremas osas maade metsastamisega, mis jätkub tänaseni ja mille vastu on ka metsasektoril huvi. See aitab raadamist tasakaalustada. Metsaomanikud, sealhulgas Riigimetsa Majandamise Keskus, saavad organiseeritult tegeleda oma madala väärtusega mittemetsamaade aktiivse metsastamisega, mis aitab vähendada riigi tasandil metsade pindala netovähendamist ja hoida metsade pindala stabiilsena.

Sertifitseeritud puidu ostja saab välistada kontrollides metsateatist, kas puit pärineb raadamisest. Sertifikaadi omaja/kontrollitud puidu ostja peab kontrollima metsateatist, et näha, kas puit on saadud metsamajandusliku raie või raadamise kaudu. Kui tegemist on raadamise käigus saadud puiduga, siis tuleks sertifikaadi nõuete täitmiseks seda mitte osta.

Kategooria: Kõrged kaitseväärtused

Riski indikaator 58

Kõrge bioloogiline mitmekesisus, sealhulgas globaalsel, regionaalsel või riiklikul tasandil olulised endeemsed, haruldased ja ohustatud liigid on tuvastatud ja säilitatud

(HCV1).

Riski kirjeldus

Eestis kaitstavatest liikidest oluline osa (millest suur osa on kaitstud ka EL-i elupaikade direktiivi või linnudirektiiviga) on seotud metsadega. Kaitsealuste ja ohustatud metsalindude seisund sõltub kaitsealuste metsade osakaalust ja metsamajanduse intensiivsusest. 2024. aastal oli kaitstava metsamaa pindala Eestis 669 713 ha ehk 28,4% kogu metsamaast, 16,8% metsamaast ehk 395 687 ha oli range kaitse all. Mitmed metsast sõltuvad kaitsealused liigid on intensiivse ja lageraietel põhineva metsamajanduse tõttu halvas või halvenevas seisundis.

Pesitsevate paaride arvu hinnangu kohaselt moodustavad metsalinnud 72% kogu Eesti linnupopulatsioonidest. Linnudirektiiviga kaitstud 76 metsalinnuliigist on vaid 19 liigi seisund soodne.

Keskkonnaagentuuri koostatud "Ülevaade metsalinnustiku seisundist, 2019" tuvastas enamiku metsalinnurühmade arvukuse osas langustrendi aastatel 1999–2018. Asjaolu, et looduslike metsakoosluste vähenemine võib olla üks metsalinnuindeksite FOBI, EST-FOBI languse põhjusi, näitab tulemus, et seirepunktide läheduses vähenes metsakoosluste pindala lageraie tõttu vähemalt 6%. Metsalinnu kompleksindeksi (53 liiki) trendi põhjal vähenes metsalindude arvukus aastatel 1983–2018 26%. Liigipõhiste arvukushinnangute ja -trendide põhjal on metsalindude arvukus vaadeldaval perioodil vähenenud keskmiselt 42 600 – 58 800 paari võrra aastas. Paiksete liikide, samuti okasmetsaliikide ja metsaspetsialistide arvukus näitab suuremaid langusi võrreldes rändavate, laialehiste ja segametsadega seotud liikide ning generalistidega, mis viitab eelkõige kohalikele põhjuslikele teguritele meie metsamaastikus. Kuna raiete maht on Eestis viimastel aastatel püsinud kõrge, võib eeldada, et negatiivne mõju metsalindudele jätkub.

Olulist mõju metsalindudele avaldab lindude pesitsusperioodil tehtav raie. Riigimetsades on lindudele kokku lepitud "pesitsusrahu", mis tähendab, et tavapäraseid raietöid ei tehta 15. aprillist 30. juunini. Erametsades ei ole raietööd sel perioodil keelatud ja nende teostamine sõltub metsaomaniku tahtest. Metsaseaduse kohaselt on keskkonnaministril õigus kehtestada raiepiiranguid lindude pesitsus- ja loomade sigimisperioodil, kuid seda õigust ei ole seni rakendatud.

Raie põhjustab ka kaitsealuste liikide elupaikade otsest hävimist, kuna kaitsealuste liikide elupaigad ei ole majandusmetsades sageli teada. Põhjus on selles, et kaitsealuste linnu- ja loomaliikide, samuti taime-, seene- ja samblikuliikide võimalikud elupaigad on suures osas inventeerimata ja kaardistamata. Põhjalikum info kaitsealuste liikide leviku kohta on kaitsealadel, kus raie on niikuinii keelatud või piiratud.

Riski leevendamise meetmed

Riski leevendamiseks on vaja inventeerida kõrge kaitseväärtusega alad (HCVd), mis võivad asuda raieteks või muuks intensiivseks majandamiseks (nt metsakuivendus) määratud metsade piirkonnas. Looduskaitseväärtusi saab kaitsta ainult siis, kui nende olemasolu metaaladel on teada. Kuna HCVd (kaitsealuste või ohustatud liikide elupaigad) ei ole kaitsealadest väljaspool riiklikul tasandil piisavalt inventeeritud, nõuab nende kaitse HCVde inventeerimist metsaomanike algatusel.

Registreerimata looduskaitseväärtuste esinemise tõenäosust saab hinnata olemasolevate andmete, näiteks metsatüübi ja puistu vanuse ning metsamajandamise ajaloo põhjal. Seda andmestikku saab kasutada väliinventuuri vajaduse ja inventeeritavate alade määramiseks. Looduskaitseväärtuste analüüs ja vajadusel väliinventuur tuleb läbi viia kavandatavate raiete alal ja mõjualal. Metsaomanikud peaksid koos kaitsealuste liikide ja koosluste ekspertidega välja töötama ühtse metoodika/standardi, mille alusel viiakse läbi HCVde esinemise hindamine ja inventeerimine (HCVde hindamine). Hindamise/inventuuri tulemused tuleb dokumenteerida ja leitud kaitsealuste liikide

elupaikade kohta tuleb teave esitada riiklikku kaitsealuste liikide registrisse (EELIS andmebaasi). Metsaala või maaüksuse looduskaitseväärtuste hindamist tuleks uuendada iga 5 kuni 10 aasta tagant.

Käsitleva indikaatori mõjude leevendamiseks peavad metsaomanikud vabatahtlikult kaaluma mõju minimeerimist HCVdele. Peamine metsandustegevus, mille puhul on vaja leevendada mõju HCVdele, on lageraie, mis on Eesti metsades peamine uuendusraie tüüp. Kirjeldatud protseduuri kasutades saavad metsaomanikud ja metsamajandajad tõestada, et kaitstud ja ohustatud liike metsamajandamise käigus negatiivselt ei mõjutata ja et risk on selle indikaatori puhul leevendatud. Kuna EELIS andmebaasi sisestatud info kaitsealuste liikide kohta on nähtav ka Keskkonnaametile, kes peab raieloa heaks kiitma, on leevendusmeede dokumenteeritud. Sertifikaadi omaja/kontrollitud puidu ostja peaks metsateatise andmete ja Metsaportaali (<https://register.metsad.ee/#/>) või EELIS andmebaasi kaardiandmete abil kontrollima, kas raiet ei toimunud kaitsealuste liikide elupaikade piirkonnas.

Raietööd lindude pesitsusajal avaldavad märkimisväärset mõju metsalindude populatsioonide seisundile ja mõjutavad ka kaitsealuste ja ohustatud linnuliikide seisundit. Seetõttu kehtib riigimetsades pesitsusajal nn "linnurahu". Kuna erametsades sellist ajalist raiepiirangut ei ole, peavad erametsaomanikud vabatahtlikult "linnurahust" kinni pidama. Kuna täpset raie aega raieloast (metsateatisest) ja puidu transpordidokumentidest ei dokumenteerita, on selle leevendusmeetme rakendamise tõestamiseks vaja raie aeg dokumenteerida kui "Linnurahu kinnitus".

Riski indikaator 60

Haruldased ja ohustatud ökosüsteemid ja elupaigad on teada ning kaitstud või säilitatud (HCV3).

Riski kirjeldus

Natura metsoelupaigatüübid

EL-i loodusdirektiivi viimase aruande kohaselt oli aastatel 2013-2018 seitsme metsoelupaigatüübi (9020, 9050, 9060, 9070, 91D0, 91E0, 91F0) seisundihinnang U1 (ebasoodne-puudulik) ning kahe elupaigatüübi (9010, 9080) puhul U2 (ebasoodne-halb). Vaid ühel elupaigatüübil (9180) oli seisund FV (soodne). Aruandlusperioodi 2019-2024 kohta koostatakse aruanne 2025. aastal ning seetõttu ei ole viimaste aastate andmeid võimalik esitada. Survefaktorid elupaigatüüpidele jäid samaks kuni 2022. aastani, mil Natura 2000 aladel keelati metsoelupaigatüüpide raie. Väljaspool Natura alasid on elupaigatüüpide raie endiselt lubatud. Metsamajanduse otstarbeks rajatud kuivendussüsteemid mõjutavad samuti märgade metsoade elupaigatüüpe. Viimase 10 aasta jooksul on suur osa riigimetsades asuvatest vanadest kuivendussüsteemidest rekonstrueeritud ja see töö jätkub.

Aastatel 2008–2018 oli inventeeritud metsoelupaigatüüpide kadu 1663 hektarit ning kaitsealadel väljastati uuendusraie ja muude raiete teatise 5575 hektarile. Enam kui pool sel perioodil toimunud elupaigatüüpide kaost ja ligi 80% metsoateatistest teatistest väljastati aastatel 2015–2018. Kõigist kaitsealade võõnditest oli raieturve kõige suurem piiranguvõõndites (45% kaost samal perioodil ja 59% teatistest) ning elupaigatüüpidest oli raie turve kõige suurem vanades loodusmetsades (9010*) (48% metsoakaost ja 44% teatistest). Alates 2015. aastast suurenes elupaigatüüpide kadu kõige enam kaitsealade piiranguvõõndites ja vanades loodusmetsades (9010*), mille kaitse esmatähtsa elupaigatüübina on kriitilise tähtsusega.

Kuna ligi poole Eesti Natura 2000 võrgustiku metsoalade kohta puuduvad ajakohased inventeerimisandmed on oluline suurendada metsoade inventeerimise mahtu, et luua eeldused kõrge

looduskaitseväärtusega metsade kaitseks. Eesti Natura alade metsamaast on elupaiga inventuur teostatud 51% ulatuses, seega 49% on veel inventeerimata. Puuduv teave ligi poole Eesti Natura 2000 võrgustikku kuuluva metsaala kohta tähendab, et suur osa potentsiaalselt kõrge kaitseväärtusega kaitsemetsadest ei pruugi olla sobivalt tsoneeritud ja seega vastava kaitseväärtusega vajaliku kaitse-eeskirjaga kaitstud.

Kaitsealade kaitse-eeskirjadega raiepiirangud aastatel 2011–2020 rohkem lõdvemaks muutunud kui karmistunud, mis võib selgitada metsakoosluste kao suurenemist piiranguvööndites alates 2015. aastast.

Uuringus (ELF, 2021) järel dati, et looduskaitse seaduses sätestatud üldine uuendusraiete keeld kaitsealade piiranguvööndites ei taga Natura 2000 võrgustikku kuuluvatele metsakoostele piisavat kaitset, kuna enamik metsakoosluste kaitse-eeskirju annab erandeid, mis lubavad uuendusraiete tegemist.

Riigi poolt lubatud raie tööd Natura aladel asuvates Natura metsaelupaigatüüpides, mis toimusid ilma Natura hindamiseta, ajendasid Euroopa Komisjoni algatama 2021. a. juunis Eesti vastu rikkumismenetlust. Komisjon on seisukohal, et Eesti rikub EL-i keskkonnaõigust, täpsemalt elupaikade direktiivi ja strateegilise keskkonnamõju hindamise direktiivi. Seetõttu peatas Keskkonnaamet 2022. aasta veebruaris raie tööd Natura aladel asuvates Natura metsaelupaigatüüpides.

Vääriselupaigad

Aastatel 2010–2019 on riigimaal raie tööde tõttu hävinud kaardistamata vääriselupaiku ligikaudu 5700 ha ulatuses. Kümne aasta jooksul on vääriselupaikadest raiutud hinnanguliselt 1,5 miljonit tihumeetrit puitu, mis on müüdnud FSC standardile vastava säästvalt majandatud puiduna.

Nii looduskaitseeksperdid kui ka keskkonnaorganisatsioonid on juhtinud tähelepanu inventeerimata vääriselupaikade hävitamisele riigimetsas. Kuna Riigimetsa Majandamise Keskusel (RMK) on FSC sertifikaat, edastati teave ka RMK FSC audiitoritele. 2018. aastal tuvastati FSC korralise auditi käigus olulisi rikkumisi FSC vastutustundliku metsamajanduse standardi nõuete osas. Muu hulgas selgus, et RMK on jätnud kaardistamata vääriselupaigad inventeerimata ja neid hävitatakse raie tööde käigus süstemaatiliselt. RMK vaidlustas rikkumised, viidates menetluslikele põhjustele, mistõttu auditi nõuded tühistati. Audit andis aga RMK-le olulise tõuke vääriselupaikade inventeerimiseks.

Tänapäevaks on suur enamik riigimetsade vääriselupaikadest inventeeritud, kuid oluline osa potentsiaalselt vääriselupaikadest erametsades on veel inventeerimata. Riigimetsades on metsaseaduse kohaselt vääriselupaikade kaitse kohustuslik, kuid erametsaomanikele kuuluvates metsades on vääriselupaikade kaitse vabatahtlik. Erametsas asuva vääriselupaiga kaitse on kohustuslik ainult juhul, kui elupaiga kaitseks on sõlmitud leping. Just seetõttu toimub erametsades vääriselupaikade raiumine endiselt.

Riski leevendamise meetmed

Riski leevendamiseks on vaja inventeerida kõrge kaitseväärtusega alad (HCVd), mis võivad asuda raie tekks või muudeks intensiivseteks majandamistegevusteks, nagu infrastruktuuri ehitamine või metsakuivendus, määratud metsade piirkonnas. Looduskaitseväärtusi saab kaitsta ainult siis, kui nende olemasolu metsaaladel on teada. Kuna HCVde (Natura elupaigad ja vääriselupaigad) olemasolu ei ole riiklikul tasandil väljaspool kaitsealasid piisavalt inventeeritud, nõuab nende kaitse HCVde inventeerimist metsaomanike algatusel.

Looduskaitseväärtuste olemasolu tõenäosust saab hinnata olemasolevate andmete, näiteks metsatüübi ja vanuse ning majandustegevuse ajaloo põhjal. Seda andmestikku saab kasutada väliinventuuri vajaduse ja uuritavate alade määramiseks. Looduskaitseväärtuste analüüs ja vajadusel väliinventuur tuleb läbi viia kavandatavate raiete või muude looduslike metsaökosüsteeme mõjutavate tegevuste (nt kuivendamine) alal ja mõjualal. Metsaomanikud peaksid koos HCVde ekspertidega välja töötama ühtse metoodika/standardi, mille alusel viiakse läbi HCVde hindamine/inventeerimine. Hindamise/inventuuri tulemused tuleb dokumenteerida ja leitud Natura elupaigatüüpide ja vääriselupaikade kohta tuleb teave esitada riiklikku (EELIS) andmebaasi. Metsaala või maaüksuse looduskaitseväärtuste hinnangut tuleks ajakohastada, arvestades potentsiaalsete kaitseväärtuste arenguks vajalikku aega. Hindamise/inventuuri tulemused tuleb dokumenteerida ja leitud Natura elupaikade ja vääriselupaikade kohta tuleb teave esitada riiklikku registrisse (EELIS andmebaasi).

Antud indikaatori mõjude leevendamiseks peavad metsaomanikud vabatahtlikult kaaluma kaitseväärtustele avalduvate mõju minimeerimist. Leevendamise vajadus on suurem erametsades, kuna Natura metsaelupaigatüüpide ja vääriselupaikade raiumisele ei ole neis seatud seadusandlikke piiranguid. Peamine metsamajandustegevus, mille puhul on vaja leevendada mõju HCVdele, on lageraie, mis on Eesti metsades peamine uuendusraie tüüp. Kirjeldatud protseduuri kasutades saavad metsaomanikud ja metsamajandajad tõestada, et ohustatud elupaikasid ja kooslusi metsamajandamise käigus negatiivselt ei mõjutata ja et risk on selle indikaatori puhul leevendatud. Kuna EELIS andmebaasi sisestatud info Natura elupaikade ja vääriselupaikade kohta on nähtav ka Keskkonnaametile, kes peab raieloa heaks kiitma, on leevendusmeetme dokumenteeritud. Sertifikaadi omaja/kontrollitud puidu ostja peaks kontrollima, kas raiet ei toimunud Natura metsaelupaigatüübi või vääriselupaiga piirkonnas, kasutades metsateatise andmeid ja Metsaportaali (<https://register.metsad.ee/#/>) kaardiandmeid.

Riski indikaator 61

Põhilised ökosüsteemiteenused on tuvastatud ja kaitstud, sh on tagatud valgalade ning erosioonitundlike muldade ja nõlvade kaitse.

Basic ecosystem services in critical situations, including the protection of water catchments and control of erosion of vulnerable soils and slopes, are identified and protected (HCV4).

Riski kirjeldus

Antud indikaatori puhul on kõige olulisem metsakuivendussüsteemide mõju veekeskkonnale. Eesti metsadest 24% kasvab turvasmuldadel ja 36% liigniisketel mineraalmuldadel. Seetõttu on umbes 25% Eesti metsadest kuivendatud. Viimastel aastakümnetel on toimunud kuivendussüsteemide ulatuslik rekonstrueerimine. Kuivendussüsteemidest kandub suurel hulgal heljumit ja orgaanilist ainet ojadesse ja jõgedesse, mis halvendab veekogude seisundit. See on põhjuseks, miks suur osa EL-i veedirektiivi alusel moodustatud veekogumitest, mille valgalast moodustavad metsad suure osa, ei ole heas seisundis. 2023. aastal koostati Keskkonnaameti tellimusel "Maaparandussüsteemide negatiivsete mõjude leevendus- ja kompensatsioonimeetmete rakendamise juhised", mille eesmärk on vähendada negatiivset mõju veekeskkonnale. Antud leevendusmeetmete rakendamine ei ole enamasti kohustuslik, vaid soovituslik.

Üldjuhul ei ole mullaerosioon Eestis oluline probleem, selle mõju avaldub peamiselt veekeskkonna kaudu. Intensiivne ja peamiselt lageraiel põhinev metsamajandus kahjustab metsamuldadeid, mis pakuvad olulisi ökosüsteemiteenuseid. Seda mõju suurendab asjaolu, et kliimamuutuste tõttu on

talved muutunud pehmemaks ja pinnas ei külmu piisavalt, et vältida masinate põhjustatud pinnasekahjustusi. Metsatööde käigus tekkivad pinnasekahjustused võivad põhjustada ka mõningast mullaerosiooni nõlvadel. Kuna Eesti reljeef on suhteliselt tasane ja mullad üldiselt erosioonile vastupidavad, ei ole nõlvade erosioon metsaaladel tavaliselt oluline probleem. Küll aga põhjustavad pinnasekahjustused heljumi kandumist veekogudesse, mis avaldab negatiivset mõju nende seisundile ja elustikule.

Riski leevendamise meetmed

Riski leevendamiseks on vaja rakendada metsakuivendussüsteemidel tõhusaid veekaitsmeetmeid (setteitiigid, puhastusmärgalad), mis vähendavad heljumi kandumist veekogudesse. Metsamajandustööde puhul on vaja rakendada ettevaatusabinõusid, et vähendada heljuvainete ja toitainete kandumist veekeskkonda.

Riiklikul tasandil ei ole kuivendussüsteemide ehitamise ja rekonstrueerimisega seoses veekogudele avaldatavate mõjude minimeerimiseks kohustuslikke tõhusaid meetmeid kehtestatud. Seetõttu on mõjude leevendamiseks vajalik metsaomanike vabatahtlik panus. Metsakuivenduse mõjude leevendamiseks on Tartu Ülikooli ekspertgrupp koostanud põhjalikud juhise (Maaparandussüsteemide negatiivsete mõjude leevendus- ja kompensatsioonimeetmete rakendamise juhise), mille järgimine vähendab oluliselt selle indikaatori riske.

Nii uute kuivendussüsteemide rajamine kui ka olemasolevate rekonstrueerimine nõuab vastava projekti koostamist, mille käigus on reeglina vaja läbi viia keskkonnamõju eelhindamine. See dokument peab näitama, kuidas keskkonnamõjusid (sh veekogudele) minimeeritakse. Metsaomanikud peavad kokku leppima standardites/põhimõtetes, kuidas veekogudele avalduvaid mõjusid infrastruktuuri (ümber)ehitamise ja kasutamise käigus leevendatakse ning kuidas leevendusmeetmeid keskkonnamõju eelhindamisel (lisaks riiklikele regulatsioonidele) käsitletakse. Kirjeldatud tingimustes on keskkonnamõju eelhindang dokument, mida saab kasutada tõendina, et kuivendussüsteemide ja muu metsandusega seotud infrastruktuuri arendamine ja hooldamine toimub viisil, mis minimeerib negatiivse mõju keskkonnale. Keskkonnamõju eelhindang on dokument, mille peab heaks kiitma Keskkonnaamet ja seega on leevendusmeede ka ametlikult dokumenteeritud.

Riski indikaator 62

Kohalike kogukondade või põlisrahvaste põhivajaduste rahuldamiseks olulised kohad ja ressursid on kindlaks tehtud ja kaitstud (HCV5).

Riski kirjeldus

Põlisrahvaste ja põliste kogukondade jaoks elulise tähtsusega ressursid on osaliselt kindlaks tehtud, kuid riik ei tunnusta põlisrahvaste õigusi.

Eesti põlisrahvaste ja põliste kogukondade traditsiooniline elulaad on suurel määral seotud metsadega. Metsal on nende jaoks oluline materiaalne, kultuuriline, vaimne ja usuline tähendus. Mets ja sellega seotud muud loodusvarad on vajalikud kütteks, ehituseks, tarbeesemete valmistamiseks, koriluseks, mesinduseks, jahipidamiseks, paikkondliku ilmastiku ja veerežiimi hoidmiseks, haiguste prfülaktikaks, tervendamiseks, rekreatsiooniks, samuti mitmeteks kultuurilisteks ja usulisteks praktikateks.

Eesti inimarengu aruande 2019/2020 kohaselt käib looduses marjul ja seenel pool elanikkonnast. Tõenäoliselt on korilus rohkem levinud kohalike kogukondade ja põlisrahvaste juures. Kvaliteetse

joogivee vähese kättesaadavuse ja traditsioonide tõttu võetakse sageli metsamaal asuvatest allikatest joogivett ja seda kasutatakse ka tervendamiseks.

Rahvakultuuris kasutatakse erineval otstarbel puude erinevaid osi, selhulgas juuri, koort, tüvesid, pungi, võrseid, lehti, oksi, õisi ja käbid. Kasutatakse ka teisi metsades leiduvaid loodusvarasid, nagu marjad, seened, ravimtaimed, nektaritaimed, sammal ja palju muud. Eesti vaimse kultuuripärandi nimistust nähtub, et metsal ja sealt saadavate loodusressursside kättesaadavusel on vahetu mõju ka vaimse kultuuripärandi nähtuste edasikestmisele. Muuhulgas on sobiva metsamaterjali kättesaadavus hädajavajalik UNESCO vaimse kultuuripärandi nimekirja kantud Võrumaa suitsusauna ja Soomaa ühepuulootsiku traditsiooni edasikestmiseks.

Lääne, Saare ja Viru põlisrahvaste esindajad on avaldanud deklaratsiooni, milles kinnitavad oma õigust oma maadel asuvatele ressurssidele, sealhulgas: "maavaradele, metsadele, raieõigusele, loodusandidele, jahipidamisele, kalapüügile, põllu ja heinamaadele, ojadele, jõgedele, järvedele, kogukonnamadele, pühapaikadele jms, kasutades ning kaitstes neid kõiki meie elulisteks vajadusteks meie traditsioonide kohase vastutustunde ja hoolivusega".

Võro põlisrahva kongress võtis vastu ka keskkonnahoiu otsuse, milles antakse loodusele isiku õigused ja sätestatakse Võrumaal asuvate metsade majandamise suunised. Muuhulgas keelatakse pühapaikades metsaraie ja kõik muud tegevused, mis võivad neid kahjustada.

Kasutatud allikate viidete lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

IUCN SNS, HM 2018, HM 2025, MRA, Kult min 2022, Kult min 2024, E Eks 2024, PM 2024_2, ERR 2024_2, HE 2024, LP 2024, PM 2024_3, MK 2021, PM 2021_2, PM 2021, LE PM 2020, HM 2020, PM 2020_2, ELF 2023, FSC-Watch, LE PM 2025, Sauna, ERR 2021, MP 2023, IA 2020

Kohalduvate õiguskatide lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

UNDRIP, ILO 169, FCPNM

Õiguslike nõuete kirjeldus

Eesti on ühinenud ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsiooniga (UNDRIP), kuid võimude hinnangul see Eestis ei kohaldu ning siseriiklike rakendusakte ja protseduure pole loodud. ILO konventsiooni 169 ei ole Eesti ratifitseerinud. Eestis kehtib Euroopa Nõukogu Vähemusrahvaste kaitse raamkonventsioon, kuid kuna Eesti võimud käsitlevad setosid jt kohalikke põlisrahvaid eesti rahvuse osana, on seda konventsiooni kohaldatud vaid mujalt Eestisse saabunud rahvusvähemuste suhtes.

Riski leevendamise meetmed

Põlisrahvaste, traditsiooniliste rahvaste ja kohalike kogukondade (edaspidi „sidusrühmad“) õiguste ning kõrge kaitseväärtusega (eriti HCV5 ja HCV6) õiguste kahjustamise ohu leevendamiseks peab metsamajandusorganisatsioon välja töötama riskide maandamise kava. See hõlmab järgmisi samme:

1. Mõjutatud sidusrühmade kindlakstegemine: Kasutage avalikke andmeid (nt enesemääramise deklaratsioonid, sidusrühmade veebisaidid jne) ja kogukonna kaasamist, et teha kindlaks, kas metsamaal või selle lähedal leidub sidusrühmi.
2. FPIC protsessi rakendamine: Kui sidusrühmad on tuvastatud, tuleb FSC FPIC suuniste kohaselt

rakendada vaba, eelneva ja teadliku nõusoleku (FPIC) protsessi. See hõlmab sidusrühmade teavitamist nende õigustest, nende vaba, eelneva ja teadliku nõusoleku saamist, kui nad võivad olla mõjutatud, ja konsultatsiooniprotsessi dokumenteerimist.

3. HCV5 ja HCV6 hindamise läbiviimine: Koostöös sidusrühmade ja ekspertidega ning avalikke allikaid kasutades tehke kindlaks ja kaardistage alad ja loodusvarad, mis on kriitilise tähtsusega põhivajaduste (HCV5) rahuldamiseks ja kultuurilise või vaimse tähtsusega (HCV6). Seda hinnangut tuleb ajakohastada vähemalt kord aastas ja enne mis tahes metsatööde alustamist.

4. Kaitsekava väljatöötamine ja rakendamine: Hinnangu põhjal tuleb koostada ja rakendada leevenduskava, mis sisaldab konkreetseid meetmeid, et: 4.1 vältida kultuuriliselt või sotsiaalselt oluliste alade ja ressursside kahjustamist; 4.2 vajadusel luua kaitse- või puhervööndeid; 4.3 tagada sidusrühmade jätkuv juurdepääs kultuuriliselt või sotsiaalselt olulistele alade ja ressurssidele ja nende kasutamine.

5. Dokumenteerimine ja jälgimine: Säilitage selged andmed ja tõendid, sealhulgas: 5.1 FPIC dokumentatsioon (allkirjastatud nõusolekuvormid, koosolekute protokollid, kirjavahetus, lepingud jne); 5.2 kõrge kaitseväärtusega alade andmekihid ja kaardid; 5.3 kaitsemeetmete ja nende rakendamise dokumentatsioon.

6. Koolitusmaterjalid ja sise-protseduurid: 6.1 töötajate juhised kõrge riskiga tegevuste vältimiseks; 6.2. kolmandate isikute (nt töövõtjate) juhendamise protseduurid.

7. Kontrollimeetmed: 7.1 määrake vastutav isik või ametikoht (nt keskkonna- või sidusrühmade koordinaator); 7.2 kehtestage andmete ja kaitsemeetmete läbivaatamise ja ajakohastamise iga-aastane tsükkel; 7.3 kaasata vajadusel kontrolli- ja seiramisprotsessi sidusrühmi või sõltumatuid kolmandaid isikuid.

Need meetmed tagavad, et organisatsioon järgib FPIC põhimõtteid, austab tavaõigusi ning väldib negatiivset mõju kõrgetele kaitseväärtustele ja sidusrühmade elatusvahenditele.

Riski indikaator 63

Paigad, ressursid, elupaigad ja maastikud, millel on globaalne või riiklik kultuuriline, arheoloogiline või ajalooline tähtsus ja/või kohalike kogukondade või põlisrahvaste traditsiooniliste kultuuride jaoks kriitilise tähtsusega kultuuriline, ökoloogiline, majanduslik või religioosne/sakraalne tähtsus, määratakse kindlaks ja neid kaitstakse (HCV6).

Riski kirjeldus

Kultuuripärandi riiklikku kaitset korraldab Kultuuriministeeriumi haldusalas tegutsev Muinsuskaitseamet. Kultuuriministeeriumile allub ka Rahvakultuuri keskus, mis tegeleb muu hulgas vaimse kultuuripärandi arvelevõtmise ja populariseerimisega. Riikliku geoportaali andmetel asub metsamaal 3734 kultuurimälestist (peamiselt arheoloogiamälestised), mille pindala koos turvavööndiga on 7454 ha; pärandkultuuri kaardil on metsamaale kantud 15121 objekti pindalaga ca 11 688 ha. Looduskaitseaduse alusel kaitstavate looduse üksikobjektide puhul puudub ülevaade, kui paljude puhul hõlmab objekti kaitse-eesmärk ka kultuuripärandit. Viies rahvuspargis on kaardistatud kohapärimuse paiku, mida kaitse korraldamisel otseselt ei arvestata. Kultuurimälestiste riiklikku kaitset dubleerivad kohalike omavalitsuste üld- ja detailplaneeringud, kuid mingil määral kajastuvad seal ka paigad, mida Muinsus- ja Looduskaitseaduse alusel ei kaitsta.

Metsamajandamise käigus kultuuripärandi kahjustamise kohta üldiselt avalikest allikatest andmeid ei leia, kuid erandiks on looduslikud pühapaigad. Erinevalt arheoloogiapärandist on looduslikud pühapaigad seotud elavate traditsioonide ja identiteediga ning seetõttu ühiskonna teravdatud tähelepanu all.

Eestis on vaimne ja materiaalne kultuuripärand põimunud tihedalt looduskeskkonnaga ning selle üheks ilminguks on looduslikud pühapaigad. Kuigi Rahvusvahelise Looduskaitseliidu (IUCN) hinnangul on looduslikud pühapaigad inimkonna vanimad kaitsealad ja 2008. a kiitis Eesti heaks IUCNi looduslike pühapaikade haldamise juhendi, siis Eesti keskkonnaõiguses looduslike pühapaiku ei käsitle. Hinnanguliselt sadakond pühapaika on üksikobjektidena looduskaitse all, kuid nende puhul kaitstakse vaid kitsalt objektitüübile iseloomulikke tunnuseid, mitte pühapaika tervikuna. Seega on ametlikul looduskaitseal looduslike pühapaikadega teatud puutumus, kuid see on pigem juhuslik ja vähene.

2019. a määratleti Muinsuskaitseseaduses ajaloolised looduslikud pühapaigad eraldi mälestise liigina. 2022. a vormistati 538 seni arheoloogiamälestistena kaitstud paika kultuuriministri määrusega looduslikuks pühapaigaks. 25.03.2025 seisuga on Kultuurimälestiste registri andmetel muinsuskaitse all 560 ajaloolist looduslikku pühapaika. Lisaks on Muinsuskaitseametis menetlemisel veel 280 pühapaiga kaitse alla võtmine. Kaitse alla võetakse vaid suurema kultuuriväärtusega pühapaigad ning enamikule kaardistatud pühapaikadest riiklik kaitse ei laiene. Riiklikeks kultuurimälestisteks tunnistatud pühapaikade puhul on probleemiks, et märkimisväärne osa neist ei ole metoodiliselt inventeeritud ning on kaardil vaid punktina. Nii on sageli suuremat maa-ala hõlmavast pühapaigast kaitse all vaid üks kivi, puu või allikas. Metoodiliselt inventeeritud pühapaikade kaitse alla võtmisel aga arvestatakse kaalutusprotsessis lisaks kultuuriväärtusele ka maaomaniku soovidega. 2024. a tekitas ühiskonnas laialdast tähelepanu Maardu Hiitemetsa juhtum. Ekspertiisi ning Muinsuskaitseameti juures tegutseva looduslike pühapaikade eksperdinõukogu hinnangul tuleks Maardu Hiitemetsa kaitsta 64 hektaril, kuid maaomaniku nõudmisel võttis kultuuriminister kaitse alla vaid 16 ha. Seega hõlmab riiklik muinsuskaitse vaid osasid pühapaiku ning sageli hõlmab kaitstav mälestis vaid osa pühapaiga maa-alast.

Muinsuskaitseamet ja Hiite Maja sihtasutus korraldavad alates 2008. aastast looduslike pühapaikade kaardistamist. Täiemahulise uuringumetoodika alusel on pühapaigad kaardistatud neljas kihelkonnas, mis hõlmab 4,5% Eesti pindalast. Väikesemahuline ja kärbitud metoodika alusel eeluuring on tehtud 65 kihelkonnas, mis hõlmab 60,5% Eesti pindalast. Võrreldes täiemahulise inventuuriga võimaldab eeluuring kaardistada vaid kuni 1/3 pühapaikadest. Täiesti on inventeerimata 35% Eesti pindalast. Senistele uuringuandmetele tuginedes on Hiite Maja sihtasutuse hinnangul võimalik Eestis kokku kaardistada veel ca 3000 ajaloolist looduslikku pühapaika.

Erinevate uuringute käigus seni kaardistatud looduslikud pühapaigad on kantud Hiite Maja hallatavale Looduslike pühapaikade kaardirakendusele, mis on avaldatud riiklikus geoportaalil. Kaart koostati 2018. a Eesti FSC ettepanekul, võimaldamaks FSC kontrollitud puidu tarneahela sertifikaati omavatel ettevõtetel järgida FSC riskihinnangut. Mõni kuu peale avaldamist võeti kaart metsatööstuse nõudmisel riiklikust geoportaalist ja ka metsaregistrist maha. Looduslike pühapaikade kaitse ja säilimise tõhustamiseks sõlmisid Muinsuskaitseamet, Hiite Maja sihtasutus ja Eesti FSC 2022. a kolmepoolse koostöölepe, mille peamine sisu on koostöö looduslike pühapaikade kaardirakenduse osas. Muinsuskaitseameti, Hiite Maja ja Eesti FSC taotlusel avaldati pühapaikade kaart geoportaalil uuesti 2023. a. Metsatööstuse esindajate vastuseisu tõttu pole seda aga metsaportaalil siiani avaldatud. Seetõttu pole võimalik metsatöödele eelnevatele raiateatistele lisada teavet alal asuva loodusliku pühapaiga kohta ning pühapaiku võidakse teadmatusest kahjustada.

1.12.2024 seisuga on Looduslike pühapaikade kaardile kantud 1979 pühapaika. Koos turvavööndiga hõlmavad need 14756,9 ha, mis on 0,33% Eesti pindalast. Metsamaast moodustavad kaardistatud pühapaigad 6727,52 ha ehk 0,29%. Metsamaal kaardistatud pühapaikade pindalast on suurem osa kaetud loodus- ja muinsuskaitseliste piirangutega. Metsamaal kaardistatud pühapaikadest on ilma riiklike piiranguteta 1536,5 ha, mis moodustab kogu Eesti metsamaast 0,07% ning erametsadest 0,04 %. Märkimisväärne osa sellest on eelnevatel aastatel ja aastakümnetel juba lagedaks raiutud.

Maa- ja Ruumiameti metsamuutuste seire andmetel on 2018-2024 tehtud lageraiet 410 kaardistatud pühapaigas kokku 400 hektaril. Andmed ei hõlma pühapaiku, kus lageraie kogupindala on väiksem kui 0,25 ha või mida on kahjustatud muude metsatöödega. Valdavalt on tehtud lageraiet ilma riikliku kaitseta pühapaikades, kuid esineb ka juhtumeid, kus lageraie on toimunud riikliku kaitse all olevates pühapaikades.

Metsamajandamise käigus pühapaikade kahjustamisel esineb läbiv muster – metsa majandaja pole eelnevalt konsulteerinud pühapaigaga seotud põliste ja traditsiooniliste rahvaste, kogukondade, samuti mitte IUCNi raamistuses määratletud pühapaikade eestkostjatega. Kui osade metsamajandajate puhul võib asjaomaste huvirühmade eiramine ja pühapaikade kahjustamine tuleneda teadmatusest, siis riigimetsa haldava RMK puhul on tegemist pigem teadliku ja tahtliku tegevusega. Põlisrahva usuühendus Taarausuliste ja Maausuliste Maavalla Koda ning looduslike pühapaikade uurimisasutus Hiite Maja sihtasutus on RMK juhtkonnale korduvalt kinnitanud, et nad tegutsevad looduslike pühapaikade eestkostjatena ning pühapaikadega seotud metsamajanduslikud ja looduskaitselikud kavatsused tuleb nendega kooskõlastada. Eestkostjate kinnitusel on RMK neid järjekindlalt eiranud. Maavalla Koda on alates 2007. a esitanud audiitorile kaebusi, et RMK tegevus looduslike pühapaikade kahjustamisel ei vasta FSC sertifikaadile. Kuna neil kaebustel polnud mingit tulemust ja RMK jätkas pühapaikade jt kõrgete loodusväärtuste kahjustamist, astus Maavalla Koda 2023. a koos nelja organisatsiooniga FSCst välja.

Lisaks puudulikule kaardistamisele, osalisele kaitsele ja asukohateabe piiratud juurdepääsule ohustab looduslike pühapaiku veel üks süsteemne probleem – nende maa sihtotstarve. Pühapaikade maa liigitatakse tavaliselt maatulundusmaaks, mida kasutatakse või peaks kasutama põllumajanduseks või metsanduseks. Maaomanikud peavad pühapaikade maa eest tasuma maamaksu, mis suunab neid maad majandama. Pühapaikade liigitamisega maatulundusmaaks soodustab riik sisuliselt nende hävitamist.

Kasutatud allikate viidete lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

IUCN SNS, HM 2018, HM 2025, MRA, Kult min 2022, Kult min 2024, E Eks 2024, PM 2024_2, ERR 2024_2, HE 2024, LP 2024, PM 2024_3, MK 2021, PM 2021_2, PM 2021, LE PM 2020, HM 2020, PM 2020_2, ELF 2023, FSC-Watch, LE PM 2025

Kohalduvate õiguskatide lühendid

(Viited on täies mahus esitatud riskihinnangu eelnõu ingliskeelses failis).

CSICH, CPWCNH, CEFC, ECPAH, ELC, MKS, MK krit, LKS

Õiguslike nõuete kirjeldus

Eesti on ratifitseerinud Ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsiooni, UNESCO

vaimse kultuuripärandi konventsiooni, Arheoloogiapärandi kaitse Euroopa konventsiooni, Euroopa maastikukonventsiooni ja Kultuuripärandi väärtust ühiskonnas käsitleva Euroopa Nõukogu raamkonventsiooni. Kultuuripärandi väärtuslikuma osa riiklikku kaitse korraldamist reguleerib Muinsuskaitseseadus. Seaduse alusel määratletud mälestise liikidest on metsa majandamisega kokkupuude arheoloogia- ja ajaloomälestistel ning looduslikel pühapaikadel. Looduskaitseseaduse alusel kaitstakse peamiselt rahvusparkide ja kaitstavate looduse üksikobjektidega seotud kultuuripärandi aspekte. Lisaks kohaldatakse Metsaseaduse alusel omaniku vabatahtlikku kaitset objektidele, mis on kantud pärandkultuuri kaardile. Maakatastriseadus määrab maa sihtotstarvete liigid, mis on aluseks maa maksustamisel. Eesti on ratifitseerinud ÜRO Põlisrahvaste õiguste deklaratsiooni, mille sätted puudutavad põlisrahvaste kultuuripärandit ja pühapaiku, kuid siseriiklikud rakendusaktid puuduvad.

Riski leevendamise meetmed

Põlisrahvaste, traditsiooniliste rahvaste ja kohalike kogukondade (edaspidi „sidusrühmad“) õiguste ning kõrge kaitseväärtusega (eriti HCV5 ja HCV6) õiguste kahjustamise ohu leevendamiseks peab metsamajandusorganisatsioon välja töötama riskide maandamise kava. See hõlmab järgmisi samme:

1. Mõjutatud sidusrühmade kindlakstegemine: Kasutage avalikke andmeid (nt enesemääramise deklaratsioonid, sidusrühmade veebisaidid jne) ja kogukonna kaasamist, et teha kindlaks, kas metsamaal või selle lähedal leidub sidusrühmi.
2. FPIC protsessi rakendamine: Kui sidusrühmad on tuvastatud, tuleb FSC FPIC suuniste kohaselt rakendada vaba, eelneva ja teadliku nõusoleku (FPIC) protsessi. See hõlmab sidusrühmade teavitamist nende õigustest, nende vaba, eelneva ja teadliku nõusoleku saamist, kui nad võivad olla mõjutatud, ja konsultatsiooniprotsessi dokumenteerimist.
3. HCV5 ja HCV6 hindamise läbiviimine: Koostöös sidusrühmade ja ekspertidega ning avalikke allikaid kasutades tehke kindlaks ja kaardistage alad ja loodusvarad, mis on kriitilise tähtsusega põhivajaduste (HCV5) rahuldamiseks ja kultuurilise või vaimse tähtsusega (HCV6). Seda hinnangut tuleb ajakohastada vähemalt kord aastas ja enne mis tahes metsatööde alustamist.
4. Kaitsekava väljatöötamine ja rakendamine: Hinnangu põhjal tuleb koostada ja rakendada leevenduskava, mis sisaldab konkreetseid meetmeid, et: 4.1 vältida kultuuriliselt või sotsiaalselt oluliste alade ja ressursside kahjustamist; 4.2 vajadusel luua kaitse- või puhervööndeid; 4.3 tagada sidusrühmade jätkuv juurdepääs kultuuriliselt või sotsiaalselt olulistele alade ja ressurssidele ja nende kasutamine.
5. Dokumenteerimine ja jälgimine: Säilitage selged andmed ja tõendid, sealhulgas: 5.1 FPIC dokumentatsioon (allkirjastatud nõusolekuvormid, koosolekute protokollid, kirjavahetus, lepingud jne); 5.2 kõrge kaitseväärtusega alade andmekihid ja kaardid; 5.3 kaitsemeetmete ja nende rakendamise dokumentatsioon.
6. Koolitusmaterjalid ja sise-protseduurid: 6.1 töötajate juhised kõrge riskiga tegevuste vältimiseks; 6.2. kolmandate isikute (nt töövõtjate) juhendamise protseduurid.
7. Kontrollimeetmed: 7.1 määrake vastutav isik või ametikoht (nt keskkonna- või sidusrühmade koordinaator); 7.2 kehtestage andmete ja kaitsemeetmete läbivaatamise ja ajakohastamise iga-aastane tsükkel; 7.3 kaasata vajadusel kontrolli- ja seiramisprotsessi sidusrühmi või sõltumatuid kolmandaid isikuid.

Need meetmed tagavad, et organisatsioon järgib FPIC põhimõtteid, austab tavaõigusi ning väldib negatiivset mõju kõrgetele kaitseväärtustele ja sidusrühmade elatusvahenditele.